

Világ proletárjai, egyesüljetek!

Dialektika

A Marx Károly Társaság időszaki lapja

Alapította: Ferencz Lajos

XVII. évfolyam 2. (132.) szám

2013. december

Tartalom

In memoriam Szigeti József	2
HIRSCHLER TAMÁS – MORVA TAMÁS – TENNER GYÖRGY: Miért igen és miért mégis igen	3
Szociális Kiáltvány	5
RÉVÉSZ JÓZSEF: Szigeti József, a filozófus (1921–2012).....	7
SZIGETI JÓZSEF: Feljegyzés Lukács György: Az esztétikum sajátosságai című könyvéről	9
KRAUSZ TAMÁS: Meggyőződés és hit egy memoár tükrében	11
SZIGETI PÉTER: A materialista lételmélet perspektívájáról.....	13
SIMOR ANDRÁS: Szigeti József irodalomkritikáiról, nézeteiről	15
Offen-siv	17
FARKAS PÉTER: Kína a szocializmus vagy a kapitalizmus útján halad?.....	19
MARC VANDEPITTE: Gazdasági reformok: a kínaiaknak, vagy inkább a Nyugatnak jók?	22
HSZI CSIN-PING : Védjük meg értékeinket a nyugati invázió ellen!	26
DANIELLE BLEITRACH : A munkafeltételek valósága Kínában	27
A Marx Károly Társaság közleményei	29

In memoriam Szigeti József

Mint Társaságunk tagjai és a Dialektika olvasói tudják, egyetlen év alatt veszítettük el a Marx Károly Társaság két kiemelkedően jelentős filozófus elnökét. A Rozsnyai Ervin konferencia után (anyagait lásd a Dialektika 2013/1. számában) 2013. március 1-jén nehéz szívvel tudományos emlékkonferenciát tartottunk alapító elnökünk, Szigeti József akadémikus tiszteletére.

Az alábbiakban a 7. oldaltól összefoglalót közlünk Szigeti József nagyjelentőségű tudományos munkásságáról. Ezután egy, a hagyatékában talált írást adunk közre, melyben árnyaltan jellemzi Lukácsnak az Esztétikum sajátossága című munkáját, annak kiadását támogatva. Végül a konferencián elhangzott előadások közül Krausz Tamás történész, Szigeti Péter jogfilozófus-politológus és Simor András költő-műfordító mondandójának lényegi összefoglalóját közöljük.

A megjelenő anyagok több helyen olyan kérdéseket érintenek, melyek nem filozófusok részére nehezebben érthetőek. Ugyanakkor valamennyi írásban vannak olyan részletek, amelyek közérthetően rámutatnak Szigeti József személyiségére és keményen marxista gondolkodásmódjára, s egyben arról a korról is számot adnak, amelyben élt és alkotott, a háború előtti szellemi ébredésétől a rendszerváltó ellenforradalom utáni helytállásáig. (A szerk.)

HIRSCHLER TAMÁS – MORVA TAMÁS – TENNER GYÖRGY

Miért igen és miért mégis igen

(Hova szavazzanak a marxisták?)

Április 6-án választások lesznek, aminek a tétje egyfajta újnácizmus megvalósítására törekvő, ámde kétségtelenül fasiszta ihletésű Fidesz–Jobbik titkos, de közismert nézetrokonságon nyugvó szövetség leváltása. Ez a választás tétje, jóllehet nagyon nehezen ítélné meg mindaz, ami a választások után be fog következni. Ha ez a náci-fasiszta szövetkezés újra győz, ezáltal legitimálja eddigi működését, és bátorítást kap (ha ez egyáltalán lehetséges) a még kíméletlenebb lélekrombolásra, rablásra, a terror fokozására.

A kihívó, a Mesterházy–Gyurcsány–Bajnai–Fodor négyes, az elmúlt négy évben szinte minden hibát, elvtelenséget, ostobaságot elkövetett, amit csak el lehet követni:

- a) Mesterházy a kettős állampolgárság ügyében visszakozott, és a Fidesszel azonos álláspontra helyezkedett. A Tavares-jelentés kapcsán nagyfokú elvtelenségről tanúskodó, zavart keltő nyilatkozatot tett, miszerint ne büntessék Magyarországot fejlesztési pénzek elvonásával. Bajnaival együtt a legnagyobb nyilvánosság előtt nevenségesen kakaskodtak, személyi ambícióikkal a háttérben. Az úgynevezett bajai video-ügyben képtelen volt kezelni a helyzetet.
- b) Gyurcsány jobbra nyitott, balra zárt, ami tökéletesen ellentétes támogatói nagy részének személyes felfogásával, de ma már a támogatóinak potenciálja növelésében jól láthatóan megnyilvánuló érdekeivel is. Elvakultsága miatt képtelen felfogni, hogy baloldallelles, antikommunista antifasiszmus nem létezik.
- c) Bajnai feltétlen támogatásáról biztosítja az EU-t, amelynek politikája kiélezi a szegények és a gazdagok ellentétét az országok között és azokon belül, és egyre agresszívebb külpolitikát folytat. Bajnai összeáll azokkal az erővel, amelyek elítélik „az elmúlt nyolc év” címszó alatt a Fidesz 2006. évi puccskísérlete elleni fellépést.

Az ellenzéki koalíció megkésve és nem őszinte akarattal állt össze, és nem folytat igazi választási kampányt, csak a Fidesz papagáj-kommandójának harsogása hallatszik.

*

A Fidesz hamis sikerpropagandával igyekszik megtéveszteni a választókat, és ezt kétes értékű átmeneti intézkedésekkel próbálja igazolni, például az úgynevezett rezsicsökkentéssel. A nép jogfosztottá vált. A munkások, a dolgozók helyzete romlott, a mélyszegények száma a négy év alatt több millióval nőtt, és meg vannak fosztva az érdekeikért vívott harc eszközeitől. A parasztoktól elveszik a földet, az intenzív gazdálkodást folytató, kevés munkaerőt igénylő nagyvállalkozókat támogatják, kiváló mezőgazdasági adottságú országunkban növekszik az élelmiszerimport. Nincsenek valódi új munkahelyek, óriási a munkanélküliség és több mint négy millió honfitársunk él a szegénységi küszöb alatt. Ijesztően nő az éhező gyermekek, a hajléktalanok száma, miközben egyre csökkennek a szociális pénzforrások. Tönkretették a magas színvonalú oktatási és egészségügyi rendszerünket. Több mint félmillió, főleg a fiatal és munkaképes korosztályhoz tartozó honfitársunk vándorolt külföldre a jobb munka és megélhetés reményében.

*

A Jobbik megjátssza az ellenzékét és meg akarja nyerni a Fidesz politikájából kiábrándult választókat, de valójában csak gyűlölködést szít, és mint a történelmi tapasztalat mutatta, még mélyebb katasztrófába sodorná a nemzetet.

*

A ma megismerhető véleményekből leszűrhető: a választói akaratnyilvánítást alapvetően befolyásolja, hogy a „demokratikus ellenzéki összefogás” adós annak egyértelmű és közérthető kinyilvánításával, hogy a szükséges változtatásokban kikre kíván támaszkodni, milyen társadalom- és gazdaságpolitikát képvisel. Milyen mértékben és módon tervezi az elmúlt huszonöt év, és különösen a Fidesz által létrehozott világszemléleti, gazdasági és jogi zűrzavar eltakarítását, és mivel akarja ezt helyettesíteni. A civilszervezetek „Szociális Kiáltványát” (lásd e cikk után) az ellenzéki összefogás erői nem vették figyelembe, nem szólítják meg a társadalom dolgozó és kiszorított többségét.

*

A távolmaradás, a választás bojkottja – amit némelyek ajánlanak – a lehető legrosszabb megoldás. A választás a bojkott esetén is érvényes lesz, a Fidesznek pedig újra kétharmada lehet. Ezzel mind itthon, mind nemzetközileg legitimálni tudják magukat, és még jobban bebetonozzák a hatalmukat. A választás eredményének kétségessé tétele mind itthon, mind a nemzetközi fórumok előtt bizonyára jobb helyzetet teremt az ellenzék számára, mint a bojkott.

*

A legnagyobb veszélyt a jelenlegi kormánypolitika folytatása jelenti, míg a kialakult helyzetből való kilábalás lehetséges forgatókönyvét aligha lehet ma felrajzolni. *Arra a jelöltre kell adnunk a szavazatunkat, aki demokratikus elveket vall, s akivel remélhetőleg legyőzhetjük a Fidesz és a Jobbik jelöltjét, tudva, hogy ez csak a kezdeti lépés a további züllés megállítása és a harc jobb feltételeinek kialakítása irányába.*

*

Küzdelmünk nemzetközi kilátásai sem ígérnek könnyű jövőt. A gazdasági világválság megrengette a multinacionális tőke világuralmát, de a tőke annál makacsabban ragaszkodik a hatalom minden egyes szeletéhez. Az Európai Unió mély gazdasági, szociális és politikai válságba jutott, ami csak alulról építkező, demokratikus, a népek (szociális) érdekeit szolgáló, a tőke érdekeit korlátozó, a nemzetek egyenjogúságán alapuló teljes újjáalakítással oldható meg. Világszerte, de főleg a NATO vezető hatalmai esetében félelmetesen nő a hadiipar és terjed a militarizálás. A politikai és katonai beavatkozások a Közel-Keleten és Afrikában tízmilliók életét teszik tönkre, és továbbterjedéssel fenyegetnek. A világbéke helyreállítása minden nép érdekét szolgálja és mindenkitől bátor kiállást követel.

*

Nos, akkor milyen legyen, milyennek kell lennie az Orbán-rezsimtől megcsömörlött választók, a baloldali érzelmű és gondolkodású választópolgárok magatartása és értékválasztása április 6-án? Mi erre a kérdésre, a helyzet minden ellenmondásossága ellenére, azt válaszoljuk, hogy *most mindent meg kell tenni, hogy megakadályozzuk a csődpolitika folytatását, egy nyíltan rasszista és durván elnyomó, még súlyosabb létbizonytalansággal fenyegető politika kialakulását.* Ezért szívlelendő meg e cikk címének mögöttes tartalma és ajánljuk jó szívvel valamennyi baloldali elvtársunknak és minden jóakaratú szavazónak:

Mondjon kétségbevonhatatlanul IGEN-t a kormányváltásra, és ÚJRA CSAK, MÉGIS CSAK IGEN-t a politikai váltásra!

Szociális Kiáltvány

A helyzet: hazánkban súlyos szociális válság alakult ki. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a létminimumon és alatta élők száma az utóbbi három évben egymillióval, 4,3 millióra nőtt. Ezen belül másfélmillió honfitársunk (jó harmaduk roma) társadalmi gettóban, teljes kilátástalanságban él. Megrendítő, elfogadhatatlan embertelenség, hogy sokuk, köztük többtízezer magyar gyermek éheznek egy országban, amelynek mezőgazdasági potenciálja lakossága háromszorosának élelmezésére is képes! A szociális támogatások szűkültek, értéküket a jelenlegi kormányzat oly mértékben csökkentette, hogy az százazrek számára súlyos nélkülözéssel, sokuk esetében lassú halálos ítélettel ér fel. Kevés a munkahely, rendkívül alacsony (56%-os) a munkaképes korúak foglalkoztatottsága. A 2012. évi Munka Törvénykönyve és módosításai kiszolgáltatottabbá tették a munkavállalókat.

Az okok és következményeik: a munkavállalók kiszolgáltatottsága, a létbizonytalanság, a szegénység fokozatosan alakult ki, de az utóbbi években drámaian súlyosbodott. *A nép zömének elszegényedése miatt* – mint a történelemben annyiszor – *tekintélyuralmi erők kerültek hatalomra és megerősödtek a szélsőjobboldali csoportok.* A legnagyobb kormánypárt hatalma a 2014. évi választások előtt egy évvel – a közvélemény-kutatások szerint is – erős, jóllehet folyamatosan szűkíti demokratikus társadalmi-gazdasági önvédelmi jogainkat, mint pl. a sztrájkjogot. Minden hatalmi szférát ellenőriz, beleértve a közmédiát, és a szegényeket megnyomorító, a jómódúakat tovább gazdagító adópolitikája mellett még szemérmetlen szociális demagógiával is él.

Szociális programot! A társadalmi haladás és a létfeltételek javulása minden honfitársunknak jár! A kormány leváltására készülő politikai pártok *csak akkor számíthatnak szélesebb választási részvételre és támogatásra, ha világos, garantált szociális csomagot hirdetnek.* Meg kell erősíteniük munkavállalói jogainkat, valóságos **munkahely-teremtő politikát** kell hirdetniük, az egységre lépő **szakszervezeti szövetségek 2013. május 1-i 12 pontjának megfelelően.** Meg kell szüntetni a megalázó éhbérekkel fizetett közmunkát, helyette értéktermelő mezőgazdasági, ipari és szolgáltató (vízügy, szociális és egészségügyi gondozás, közösségi termelő-szolgáltató szövetkezetek stb.) munkahelyeket kell létrehozni! Az emberi létfenntartást biztosító szociális minimumjövedelmet, törvényileg garantált lakhatást mindenkinek! A devizahiteleseknek, fizetésektelen családoknak védelmet követelünk! Elítéljük a szegények, a hajléktalanok kriminalizálását! Az erős szociális háló nem drágább, mint a szegénység miatti egészségügyi és rendvédelmi kiadások. *A demokratikus ellenzék – a remélt választási győzelem esetén is – csak erőteljes szociális program végrehajtásával és munkahely-teremtéssel, a neoliberalizmust elutasító, haladó gazdaság- és társadalompolitikával állhat helyt az ország élén a következő kormányzási periódusban!*

A demokrácia erősítéséért! A polgári demokrácia nem szünteti meg a társadalmi hierarchiát, de következetes érvényesítése a munkavállalóknak és a kirekesztetteknek is érdeke, mert a feudális maradványok, a demokráciával össze nem egyeztethető megkülönböztetések a munkavállalók, a nagy többség erősebb alávetését, megfélemlítését szolgálják. Példaként említhetjük az új Munkatörvénykönyvet, a szerzett nyugdíj-jogok, egészségügyi és szociális ellátások állami garanciáinak megszüntetését az „alaptörvényben”, az oktatás, azon belül a felsőoktatás autonómiájának súlyos korlátozását, továbbá a parancsuralmi korporativizmus felé tett lépéseket, aktuálisan a Nemzeti Pedagógus Kar és a Magyar Rendvédelmi Kar erőltetett létrehozását. A demokratikus vívmányok a kapitalista társadalmakban is bizonyos fokú védelmet jelentenek a munkavállalóknak, illetve a nyugdíjasok, fogyatékosok, a szegénységi gettóban élők szerzett jogainak megnyirbálóival szemben.

A munkavállalók, nyugdíjasok, járadékosok számára kedvező változás záloga az, ha a pártpolitikusok a választási kampány során tágra nyitják a kaput a szakszervezetek és a pártpolitikában csalódott civilek előtt. Ennek fő eszköze a munkavállaló-barát, munkahelyteremtő és szegénységcsökkentő politika meghirdetése, amely egyben a nem importigényes belső fogyasztás bővítésével ösztönzi a hazai termelést, a társadalom felemelését. Ha ez elmarad, a szociális demagógia a tekintélyuralmi és a szélsőjobbaldali erők hatalmát fogja megszilárdítani.

Le a tekintélyuralom felé tartó, antiszociális rendszerrel!

2013. november

ATTAC Magyarország Egyesület

A Le Monde Diplomatique Magyar Kiadása

Baloldali Alternatíva Egyesülés

Bűnmegelőzési Csoport

Civil Akcióegység (CAE)

Eszmélet Alapítvány és Szerkesztőség

Ferencvárosi Munkás Szabadidős Egylet

HÍD a Demokráciáért Egyesület

Május Elseje Társaság

Magyar Antifasiszta Liga

Magyar Egyesült Baloldal Egyesület (MEBAL)

Magyarországi Szegények és Romák Érdekvédelmi Közhasznú Szervezete

Magyar Szociális Fórum Hálózat

Marx Károly Társaság

Transform! Magyarország

Változást 2014

Világ szabadság internetes folyóirat szerkesztősége

RÉVÉSZ JÓZSEF

Szigeti József, a filozófus (1921–2012)¹

Szigeti József, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a Marx Károly Társaság alapító elnöke, a magyar filozófiai gondolkodás jelentős, eredeti képviselője volt. Már ifjúkorában kitűnt sokoldalú – zenei, rajzoló, irodalmi – tehetségével. Többek között ennek köszönhetően élhetett és tanulhatott 1939–1944 között a Klebelsberg Kunó által – a francia elit-képzés mintájára – létrehozott, eleven szellemű Eötvös Kollégiumban. Felfedezője és mentora Országh László irodalmár, nyelvész volt. 1944-ben magyar-angol szakos bölcsész diplomát szerzett. 1944 és 1945 között a bécsi Collegium Hungaricum állami ösztöndíjasa volt, 1948-ban pedig Londonban tanult szintén ösztöndíjasként, a British Councilban. Filozófiából 1947-ben doktorált.

A marxista filozófusok azon nemzedékéhez tartozott, amelynek tagjai a polgári gondolkodás és a klasszikus emberi kultúra gazdag elsajátítása után váltak marxistává. 1944-ben – az új Magyarország megteremtése érdekében – egyik kezdeményezője Lukács György hazahívásának, aki mellett aztán tanársegéd lett. A fordulat éve, a népi demokráciáról a proletárdiktatúrára való áttérés az *Útban a valóság felé* (1948) című tanulmánykötetének bezúzásához vezetett, majd az első Lukács-vitában (1949) a mester melletti kiállása miatt önkritikára kényszerült. 1949-ben Baumgarten-díjban részesült.

1956 és annak értékelése nyomán (1957) Lukács kritikusként lépett fel az úgynevezett revizionizmusvitában. Ezután az útja sok nemzedéktársától elszakadt, mert nem osztotta a későbbi demokratikus ellenzék szerveződése felé mutató szellemi-filozófiai tendenciákat. Szigeti József a szocialista világ filozófiai kultúrájának megteremtését, majd színvonalának emelését tartotta feladatának. E tekintetben nemzedéktársai között nem volt egyedül – sem itthon, sem külföldön. A marxizmus hatvanas-hetvenes évekbeli reneszánszának sok színvonalas képviselője volt térségünkben, és nemcsak a filozófia, hanem a történelem és a jog- és a gazdaságtudomány területén is. A kapitalizmus meghaladására – a viszonylagos elmaradottság talaján – kísérletet tevő államszocializmus Közép-Kelet Európában a múlt részévé vált. Az 1989–1991-es térségbeli fordulattal ettől az eredeti programtól – létalap hiányában – távolodott a szellemi világ. A gondolati alap, a ratio cognoscendi – eltérően minden kor uralkodó ideológiáitól – a filozófiai tudományok területén nem teljesen osztja a létalap, a ratio essendi sorsát. A filozófia korszakokon és rendszereken átívelő problémákkal is foglalkozhat, mint ezt Szigeti is tette: munkássága kiterjedt a materialista lételmélet és az általános dialektika problémáira, a racionalizmus és irracionális viszonyára, a tudományosság-kritériumok feltárására, a logika tudományára, az esztétikum mibenlétének elemzésére.

Pályafutása során végigjárta az egyetemi és a tudományos fokozatok grádicsait, hosszú időn át volt az ELTE BTK-n az esztétikai majd az egyik filozófiai tanszék vezetője. A filozófia művelése és megszerettetése érdekében végzett oktatói munkássága generációk sokaságát érintette meg. Lendülettel, s egyúttal fegyelmezett gondolatvezetés, intellektuális stílus jellemezte előadásait, továbbá kiváló debatteur volt. Az MTA Filozófiai Intézete igazgatójává 1959-ben nevezték ki és 1969-ig vezette az intézményt. 1960 és 1975 között az Internationale Hegel-Gesellschaft tagja volt. Pályája derekán jelentős nemzetközi filozófiai kongresszusokon képviselte hazánkat, Nyugaton és Keleten egyaránt. 1961 és 1969 között a Magyar Filozófiai Szemle főszerkesztője. Racionalista indíttatása két nagy kulturális hatást kiváltó program kimunkálásában is megmutatkozott. Az egyik a mindmáig egyedülálló

¹ E nekrológ eredetileg az *Eszmélet* folyóirat 96. számában (2012 tél) jelent meg, rövidítve vettük át.

színvonalú Világirodalom Klasszikusai regényfolyam életre hívása: profiljának egyik megalkotója és szerkesztőbizottságának kialakítója volt. A másik – melynek újraélesztésében jól érzékelhető aufklerista, felvilágosító-ismeretterjesztő elkötelezettsége munkált – a Filozófiai Írók Tára Új Folyamának életre keltése. Elsőként Hegel életművének magyar nyelvre való átültetése, majd Diderot és Spinoza művei publikálása érdekében dolgozott.

Számtalan tanulmánya mellett 1948 és 2000 között tíz könyvet írt. Kandidátusi disszertációját *Sören Kierkegaard – a profán egzisztencializmus vallásos őse* címmel írta és védte meg 1951-ben. A francia felvilágosodás harcos materialista filozófusának, Denis Diderot-nak a jelentőségét 1959-ben elemezte. A mű 1962-ben franciául is megjelent, és a francia filozófiai közegben is hatott. Akadémiai székfoglalója a racionalizmus és az irracionális dialektikájáról szól. Ebben nagy ívű összefoglalását adja felfogásának, annak, hogy az elvont, korlátolt racionalizmus és formalizmusok helyén üresen maradó űrt miért tölti ki szükségképpen valaminő lopakodó irracionális, ha nem jut el a gondolkodás a konkrét azonosság (az azonosság és a nem azonosság azonossága) dialektikus álláspontjához. Ilyenkor a fogalmilag és/vagy tapasztalatilag ellenőrizhetetlen intuíció vagy éppen mítoszképzés foglalja el a megmagyarázatlanul hagyott helyet, a valós problémákat. Mivel a létfolyamat teremtő gazdagsága sok tekintetben a megismerés előtt jár, ezért a pozicionális irracionális (a még megmagyarázatlan, de nem egyszer s mindenkorra megmagyarázhatatlan) elfogadható az objektum–szubjektum viszonyt és az abszolút–relatív mozzanatok felölelő megismerési folyamatban. *Az azonosság és a nem-azonosság* azonossága (1998) című szisztematikus munkája – amely Amerikában egy évvel később angolul is megjelent – Arisztotelész, Nicolaus Cusanus, Hegel és a marxi felfogás alapjain továbbmenve konkretizálta álláspontját. A dialektikus, a formális és a formalizált logika különbségeit, a tagadás különböző alakzatait (kontradiktórium, kontrárius és a kettős tagadás, a tagadás tagadása), a dialektikus azonosság („ahol az egység az ellentétes mozzanatok viszonylagos önállóságukban fönntartja, miért is maga az egység mozgásformává lesz”) és ellentmondás elveit behatóan diszkutálta. Aligha vizsgálta valaki is olyan erudícióval, hozzáértéssel az „azonosság – különbség – ellentét – ellentmondás – antagonizmus” (utóbbi nála nem szóismétlés, hanem kategoriális differenciálódás) klasszikus ontológiai és logikai problémáját, mint ezt munkáiban Szigeti József tette.

Munkássága széles körű volt, kiterjedt az irodalomkritikára, az esztétikára és a filozófia szisztematikailag megragadható belső területeire, az ontológiai (azaz lételméleti), ismeretelméleti és logikai kérdésekre. Írt koncepciózus egyetemi filozófiatörténetet (A görögöktől Hegelig) és könyvet (*A magyar szellem-történet bírálatához*. 1964). Ifjúkori irodalomkritikusi munkássága a magyar líra 1947-es helyzetéről, tendenciáiról, Déry Tibor nagyrealista regényéről, „A Befejezetlen Mondat”-ról és az esszéíró nemzedék általa legtehetségesebbnek tekintett tagjáról, Szerb Antalról szólt, aki szerint „Minden reakció szükségképpen szellemellenes, mert a szellem kritikát jelent és kérlelhetetlen továbbot”. Magyar és világirodalmi érdeklődése filozófiájában és esztétikai elemzéseiben is permanensen jelen volt, mégis a kilencvenes években és az ezredfordulón – túl a nyolcadik ikszen –, fél évszázad múltán folytatta kritikusi tevékenységét. Hosszú esszét írt Shakespeare szonettjeiről, melyeket évtizedeken keresztül újra tanulmányozott, hogy végül minden keletkezési forrást, adalékot hozzáolvasva fogalmazhassa meg mondanivalóját. Ugyanígy eredeti értelmezéssel jellemezte az Eszméletet, de írt mai magyar költőkről, Simor András „Balga Prométheusz” kötetéről és másokról is.

Esztétikumfelfogásában az érzéki megjelenítés törvényszerűségeivel, szerveződési módjaival foglalkozik, legyen szó bármely gondolatról, érzésről, társadalmi-emberi tartalomról, vagy éppen – mutatis mutandis – a természeti szép számunkra való, emberi átéléséről. 1971-ben bővítetten megjelent szisztematikus esztétikája az alapvető kérdések rendszertanilag is megalapozott, hatalmas tárgyi tu-

dást és műveltséget mozgató bemutatásán túl igazi nóvumokat tartalmaz. Az allegória és a szimbólum szokványos magyarázataitól eltérő újító megoldása, hogy a kép és a jelentés viszonyát a mű szerkezetében a *normálforma*, az adekvát viszony kidolgozásával és bevezetésével fejti fel, melyhez képest a szimbólum és az allegória inadekvát viszony.

Az esztétika minőségkategóriáinak – szép, fenséges, tragikus, rút, komikus, groteszk stb.– magyarázata a társadalmi élethelyzetek és magatartásformák váltakozásán keresztül történik meg nála. Így a szépség az emberi társadalom és a társadalmiasult egyén szabadságának érzéki megjelenése, míg a rútság a szabadság felbomlása, az azt megsemmisítő erők esztétikai valeurjének kifejezője. Értő kritika joggal írhatta, hogy ha felfogását nem is kötelező elfogadni, az esztétikai minőségek meghatározásának és egymásba átcsapásának magyarázata, megoldásai bárki számára megkerülhetetlenek maradnak, aki a jövőben a témával foglalkozni kíván.

A filozófiának a szaktudományokétól eltérő, sajátos tárgya van, mert nem az egész világot, hanem annak részrendszereit tanulmányozza, tehát nem a szaktudományokat kell másképpen megragadnia, hanem a „világ-egészt”: nem extenzív, hanem intenzív totalitásában. Ehhez enciklopédikus tudásra van szükség, és annak az igénynek a fenntartására, hogy a filozófia gondolatokban tudja kifejezni, „honnan jött, hol áll és merre tart” az emberiség, mely igényt a posztmodern szkepszis elveti. (Viszont ezen az úton járva el is esik a filozófia önállósága, hiszen ekkor szintézis nélküli problématerületekre és ágakra bomlik). Szigeti becsülte a Descartes-i „de omnibus dubitandum” (mindenben kételkedni kell) elvét, hozzátéve azonban, hogy Marx megszüntetve-megőrző, tehát magasabb szintre emelő dialektikájának (aufheben) volt teljesebb igaza, amikor a módszeres kétely elvet a kételkedésre is kiterjesztette, éppen azért, hogy legalább cáfolható, világos álláspontokhoz juthassunk el. Aki tudniillik nem elég bátor ahhoz, hogy az élet némiképp és gyakorta irracionális hömpölygésébe racionális erővonalakat húzzon, annak nem érdemes tudománnyal foglalkoznia. Aki pedig megelégszik a kontemplatív (szemlélődő) magatartással, annak sem való a filozófia, mert ott „a fogalom kezdi meg munkáját” (Hegel), világnézetileg befolyásolva az emberek gyakorlati céltételezéseit, életvezetését. E tekintetben mélyrehatóan igaza volt Max Webernek, aki azt mondta filozófus barátjának, Karl Jaspersnak, hogy „aki szemlélődni szeret, az járjon moziba”. Módszerében ez az induktív és a deduktív (azaz tényekből az általánosításig jutó és az elméleti általánosból visszafejtő) megismerés útjait egyaránt létjogosultnak tekintő álláspont vezérlőelvében az elméleti és a történeti egységét vallotta. Tehát az elméletalkotás empirikus és történeti anyagra kell, hogy támaszkodjék. Egyazon műben azonban – megteremtve az elemzés egynemű közegét – nem lehet és nem is szükséges egyforma súllyal képviselni az elméleti és a történeti elemeket, összefüggéseket.

Az életmű eredetisége abban is kifejeződik, ahogy Szigeti utolsó nagy művében, „*Intellektuális önéletrajzában*” (2000) úgy mutatja be szellemi ébredését a társadalmi hivatásra ébredéséig 1921–1948 között, hogy egyben saját kora korrajzában helyezi el magát. Számtalan önmagukban is értékes dokumentumot, forrást mozgat, leveleket idéz, nagyszerű portrékat rajzolva sok entellektüel kortársáról. Ritka és őszinte önreflexió – olyan emberhez méltó, aki tudta, mi a filozófia mint tudomány.

SZIGETI JÓZSEF

Feljegyzés Lukács György: Az esztétikum sajátosságai című könyvéről (1967. XI. 3.)

A Kulturális és Tudományos Osztály kérésére még 1962-ben feljegyzést készítettem Lukács akkor még csak német kéziratban meglévő *Die Eigenart des Asthetischen* című könyvéről, amelynek mintegy

felét, háromnegyed részét kaptam meg lektorálásra. Véleményemben a könyv kiadása mellett foglaltam állást, azt marxista könyvnek tekintettem, amellyel kapcsolatban értelmetlenség volna revizionizmusról beszélni. Sőt, a marxista esztétikai irodalom nagy értékének tekintettem, amely természetesen befolyásolja majd a marxista esztétikai kutatásokat, rendkívül gazdag, számos kérdést – így például a formális esztétikum, az 1.' jelzőrendszer, az esztétikai kategóriakérdések stb. – újonnan felvető vizsgálódásaiban. Pusztán arra hívtam fel a kiadással kapcsolatban a figyelmet, hogy jó lenne a mű remélhető elő- vagy utószavát is elolvasni, hogy esetleges félresikerült politikai kijelentések ne nehezítsék a könyv pozitív hatását a szocialista országokban. Csak a könyv német megjelenése után láttam a munkát teljes egészében és befejezettségében, és korábbi jó véleményem változatlan maradt. Mindez nem azt jelenti természetesen – egyetlen tudományos mű esetében sem jelenti azt –, hogy Lukács valamennyi teorémája egyenértékű lenne, egyikkel-másikkal bizonyára lehet vitatkozni akkor is, ha könyvének alapvető elméleti törekvéseit el is fogadjuk – mint ahogy például ezt teszi Hermann István, amikor Lukács szimbólum- és allegóriaelméletét bírálja egy a Társadalmi Szemle számára íródott, egyelőre még meg nem jelent recenzijában. Ugyanígy a mű értékeinek elismerésével néhány kritikai megjegyzést tettem a művészet homogén közegének elméletére vonatkozólag stb. Volt törekvés arra, hogy az 1957–1958-as Lukács kritika néhány szempontját alkalmazzák Lukács új művére, így Békés Tamásnak a Társadalmi Szemle számára készített recenzijában kb. 1 évvel ezelőtt, amelynek erőszakoltságára a Szerkesztőbizottsághoz írt egyik levelemben mutattam rá. Tudomásom szerint a Szerkesztőség a cikkel abban a formában nem is foglalkozott tovább.

Az 1958-as bírálatomban Lukács esztétikai nézeteiről az elméleti főkérdéseknek a következőket tartottam: 1. a művészet pártosságának kérdése; 2. ezzel összefüggésben a világnézet és a mű tényleges dialektikája; 3. a dialektikus és történelmi materializmus éles elválasztásának helytelensége. Mármost *Az esztétikum sajátosságai* az első és a második számú kérdéstről nem beszél, mint ahogy ebben az összefüggésben még nem is kell beszélnie, az első kérdés csak a műstruktúrával kapcsolatban, a második kérdés az alkotó szubjektum analízisének kell hogy felmerüljön, tehát a mű még meg nem írt folytatásában, a harmadik kérdésben Lukács nagyon határozottan felszámolja az esztétika dialektikus és történelmi materialista részének azt a mesterkéltséget, amelyet a különöségről írt monográfiájában megengedett magának. (Szeretném megjegyezni, hogy Lukácsra nem volt jellemző a dialektikus és történelmi materializmus vegytiszta elválasztása, s a róla írt kritikámban nem is így tárgyaltam ezt; a merev szétválasztás átmeneti tünete volt nála a teljes politikai egyensúlyvesztésnek.) Lukács új könyvének legélesebb hangú NDK-beli kritikusa Wilhelm Girnus, aki inkább érdemes irodalomtörténész, mint mérvadó filozófus vagy esztéta. Éppen azt támadja Lukács könyvében, ami a legjobb benne, a lenini visszatükrözési gondolat dialektikus kifejtését egy prakticista szűkösséggel értelmezett praxisfogalom segítségével. Azt már Girnus nem árulja el, miben lenne a dialektikus tükrözési elmélet lukácsi felfogása ellentétes a Leninével.

Azt hiszem, hogy nálunk ma a Lukács-értékelés egy radikálisan megváltozott történelmi szituációban megy végbe, mint amilyen az ellenforradalom utáni volt. Akkor Lukács legproblematisabb elgondolásai hatottak, politikai szereplésétől támogatva. Ma Lukács előremutató pozitív eszméi, a realizmuselv elméleti alapjainak sokoldalú kidolgozása kezd, de éppen csak kezd hatni. Mi elősegíthetjük, hogy életművének igazi értékei hassanak. A párt oldalán ideológiai fejlődésünkben s az egyik vagy másik kérdésben szükséges kritikai korrekciókat a megbecsülés hangnemében fogant tisztán elméleti filozófiai diszkusszióban tegyük meg.

KRAUSZ TAMÁS

Meggyőződés és hit egy memoár tükrében²

Szigeti József: *Intellektuális önéletrajzom (1921–1948)* c. könyvéről

Szigeti József akadémikus neve 1989 óta "leírhatatlan" a hivatalos Magyarország sajtóorgánumaiban, hacsak nem „káromkodásként” vagy denunciálandó kommunista, sztálinista stb. „rémként” ábrázolják. Sokféle érveléssel állnak elő vele kapcsolatban: Lukáccsal való konfliktusától kezdve mindaddig, hogy 1958-ban elvállalta az oktatási miniszter helyettesének funkcióját stb., „bűnei” közé sorolják, hogy rossz időkben és rossz célokkal támadta, bírálta Lukács tanítványait stb. Jelenlegi megítélésének „szimbolikus” oka pedig az, hogy mindmáig az 1956-hoz való viszony maradt a „közmegejtés” szinte kizárólagos kritériuma. Szigeti pedig hű maradt önmagához, s ezt a belépőjegyet nem váltotta meg. Rozsnyai Ervinhez hasonlóan vállalta, hogy a szellemi élet perifériájára kerül.

E körülmények miatt „kényes” Szigeti József könyve, melynek megírásával számára elérkezett az idő az „államszocializmus” történeti-politikai és elméleti-kulturális hagyományainak tárgyyszerű számbavételére.

Ám a fiatalabb generációk szemében (ha még egyáltalán él bennük effajta érdeklődés) – ahogyan egyre távolodunk a rendszerváltástól – a kommunisták, a marxista ideológusok személyes és erkölcsi jellegű vitáinak, nem ritkán vádaskodásainak a súlya és jelentősége elhalványulni látszik. Amikor napjainkban háborús bűnösöket mentenek fel, mint például Jány Gusztávot, netán Hóman Bálintot, s milliók jutottak nyomorra, más tételen gondolkodunk.

Szigeti meggyőződéses, bár nem kritikátlan híve volt a régi rendszernek, és az is maradt. Azon kevesek közé tartozik ő, akik fenntartás nélkül vállalták életpályájukat és munkásságukat. Szigeti József, Marosánnal szólva, „végigment az úton”. Könyvét ez az ethos hitelesíti. Még akik a barikád túlsó oldalán állnak, s onnan tekintenek vissza az elmúlt évtizedekre, azok is egy olyan vitapartnerrel ütközhetnek meg, aki nagy erudícióval rendelkezvén, arra készíti olvasóját, hogy valamiképpen szembe-süljön a „rendszerváltás korának” kultúrájával, szellemi teljesítményével, történelmi horizontjával is. S a marxizmus-leninizmus kétségtelenül egyik legszínvonalasabb és legelmélyültebb formaváltozata (például a matematikai logika területén) az, amit Szigeti József örökségének tekinthetünk. Ezt egyébként ellenségei sem tagadják.

Pályakezdését maga találóan jelzi egy külön fejezetcímmel: „Érzelmi és szellemi kritikai góc keletkezése a Horthy-korszak 'keresztény és nemzeti' légkörével szemben” (49. o.). Beszámolója szerint Szigetit Mikszáth segítette át azon, hogy komolyan vegye a kuruc-labanc naiv (és hamis) szembeállítást, ami a magyar úri osztályokat oly mértékig megosztotta, hogy nyomai mind a mai napig kitapinthatóak, mint a szellemi elbutulás tömeges történelmi megnyilvánulásai. Szigeti már felsőbb gimnazista korában olvasott Thomas Mannt és Tolsztojt, Adyt és Diltheyt, nem csoda, ha tanára, Országh László, a híres nyelvész hatása is eleve egy humanista irányú, antifasiszta kritikai gondolkodás irányába tolta, olyan irányba, amely Szekfű (hogy Hómanról ne is beszéljünk) kritikai olvasatát is megalapozta.

A horthysta politikai elit számára Trianon „magyar érdekű” felülvizsgálata „mindent megért”, még a náci szövetséget is. Szigeti József ezt a nemzeti önsorsrontó magatartást akkoriban a nemzeti karak-

² A Szigeti József emlékkonferencián Krausz Tamás az *Eszmélet* folyóirat, 53. számában (2002. tavasz) megjelent könyvismertetője alapján tartott előadást. Az itt közölt szöveg az *Eszmélet*ben megjelent írás tömörített változata.

ter egy olyan alapvonásával magyarázta, amelyet az „álmos magyar” fogalmában foglalt össze: ez az „alapélmény” Apáczai Csere Jánostól Széchenyin át Adyig fogalmazódik meg, mint az „akaratgyengeség”, a „tenni-nem-tudás”, elfordulás a valóságtól a képzelgések, a fikciók felé (133. o.). Ez a problémakör feltűnt első potenciális filozófiai publikációjában is 1942 májusában, amely a „Magyar irracionálisizmus” címet viselte, s először – Illyés Gyula és Keresztury Dezső akkori taktikai megfontolásainak köszönhetően is – csak ebben a memoárkönyvében jelenik meg először. Meglepőnek tűnik az írás aktualitása, nyilván ezért is helyezte el Szigeti akadémikus a korai cikkét e késői könyvében.

A „mélymagyar” gondolkodás nem rendelkezik valamelyest is mélyebb intellektuális háttérrel. „Üres és vak intuíció ez, ha szabad még egyáltalán ezzel a névvel illetni” (182. o.). A felvilágosodás és a racionalizmus filozófiai tradícióinak védelme hatvan évvel később is aktuálisnak tűnik, bár tudjuk: ami ugyanaz, nem ugyanaz, de ha történetileg gondoljuk végig sorsunkat, a 30-as évek mai „reneszánszát” komolyan kell vennünk.

Szigeti a maga korában nem lehetett népszerű az élő Illyés e kérdéskörrel kapcsolatos bírálatával. A mélyben ugyanis már négy évtizeddel ezelőtt is ott lappangott egy felülvizsgálati szándék, amely nem az „utolsó csatlós” minősítése ellen lázongott, hanem egy népies-nemzeties mentegetés ideológiáját alakította ki. Anélkül, hogy a vita korabeli politikai funkcióját akárcsak érinthetnénk, jelzem, hogy ez a kérdés szinte változatlan formában ma is jelen van a központi vitákban a napisajtó szintjén is. Szigeti akkor arra a konklúzióra jutott, hogy a nagy költő csupán „a tétlen meglapulásban s nem a tiltakozásban látta a háborúba kényszerített magyar nép gyümölcsöző magatartását”. Persze Szigeti József a maga korában sem kérdőjelezte meg Illyés jelentőségét és tehetségét.

Érdekesek Szigeti leírásai az egyetemi és kollégiumi évekről, mára már-már elfelejtett körülményeket rekonstruál, amelyek nélkül a „magyar értelmiségi” alakjának elképzelése bizonyosan szegényesebb lenne. Szigeti József tipikus magyar értelmiségiként indul, ám amint értelmileg, szellemileg minél magasabbra hág, annál inkább szakít ezzel a „tipikus” léttel. Szigeti József intellektuális pályája segít megérteni az értelmiség egy részének kommunistává válását 1944–1945-ben. Max Webertől Fülep Lajoson át Lukács Györgyig vezetett az útja, szakítva egyszer s mindenkorra a magyar értelmiség dzsentroid szokásaival, gyökereivel.

Az a generáció, amelyhez jelen sorok írója is tartozik, és amely gyakran e nemzeti öntudatra „térítés” folyamatát a 40-es–50-es években a maga erőszakossága miatt elítélte, a mai, „posztmodern” fejlemények tükrében már differenciáltabban, több empátiával közelíti meg. A „fényes szellők” generációjáról, az Eötvös-kollégiumi küzdelmekről Szigeti új adalékokkal ismerteti meg az olvasót. Jól látszik, hogy az antifaszizmus és a szocializmus egyesülése adta meg a kor pátoszát. Mindez a könyvben tanulságosan kiviláglik. Különösen azok a liberálisok tanulhatnak ebből sokat, akik utólagosan és ahistorikus módon kívánnak egy soha nem létezett „demokratikus antifaszizmust” feltupírozni, hogy ezzel – Sztálinra és Rákosira hivatkozva – kirekesszék a kommunisták valóságos antifaszizmusának erkölcsileg támadhatatlan tradícióját a háború alatt és után.

Szigeti József szubjektív műfajt választott, memoárt írt. Micsoda emocionális szenvedés lehet sok száz oldalon át szembesülni azokkal az „árulásokkal” (hol idézőjelben, hol anélkül), amelyekbe maga az ÜGY is belerokkant. Ám a műfajból is következik, hogy a szerző – akinek egész filozófiai munkásságából nem következik ugyan – mintha itt-ott túlbecsülné a szubjektív tényező szerepét a „rendszerváltás(ok)nak” nevezett folyamatokban. Ez persze lehet a recenzens egyoldalú értelmezése is, mert Szigeti, mivel kötetének ez nem tárgya, csak elszótart „emlékezik meg” a kelet-európai rendszerváltás(ok)ról, illetve az államszocializmus győzelmének és bukásának okairól. Szigeti Józsefnek e „szub-

jektív”, önmaga mint cselekvő ember szempontjából való történelemértelmezése jogosult, hiszen a másik táborhoz tartozók semmivel sem kevésbé hangsúlyozzák a szubjektív emberi momentumok szerepét és hatását a történelemben. Szigeti József a filozófus szégyenpírral az arcán emlékezik meg azokról az elvtársairól, akik később a másik tábor főkolomposaiként tiporják meg mindazt, amiben évtizedeken át állítólag hittek, s amiben Szigeti élete alkonyán is hitt.

Könyvében Szigeti József – fittyet hányva az inaktualitásra – adalékot nyújt a szocializmus elméleti értelmezéséhez, amennyiben felidézi a szocializmus körüli elméleti-filozófiai és gazdasági vitákat, hangsúlyozva a munka munkaidővel való mérésének gyümölcsöző voltát. Ám a 60-as években sem a kelet-európai valóság, sem 1968 „világforradalma” nem nyújtott elég erős gazdasági alternatívát a kapitalizmussal szemben, s Lukács sem tudta betölteni a létező elméleti űrt „gazdaságfilozófiai” síkon. Szigeti József ennek az elméleti űrnek a „betöltését” Lukács tanítványának, az 1956 óta Londonban élő Mészáros Istvánnak a munkásságában látja (akit a mai Magyarországon természetesen méltánytalanul elhallgatnak, helyette negyedrendű amerikai magyar politológusokat futtatnak). Mészáros e kérdésben Lukácstól eltérően végső fokon úgy értelmezte a marxi szocializmusfelfogást, hogy a szocializmusban a munkaidő tömege a meghatározó tényező a gazdaság termelésében, a piac pedig a tőkés termelési mód adekvát viszonyrendszere. Ilyen és ehhez hasonló viták, amelyeknek pusztán megemlézésére szorítkozhattam itt, ma már csak a szellemi élet perifériáján folynak, szűk baloldali értelmiségi csoportocskákban, bár néha meg-megjelenik belőlük valami az *Eszméletben* vagy más kis példányszámú tudományos kiadvány oldalain.

SZIGETI PÉTER

A materialista lételmélet perspektívájáról

A materialista lételmélet alapkategóriáinak kifejtése apám tudományos leleményeinek kifejeződése lesz, mert nagyon sok szempontból tőle tanultam ezeket a problémafelvetéseket és problémamegoldásokat. A marxista filozófusok tevékenysége mellett egy olyan filozófiai hagyományról lesz szó, az Arisztotelész–Spinoza–Kant–Hegel vonulat után, amelynek módszertana – a kategóriaelemzés – talán ennek legnagyobb mesterétől, a német gondolkodótól, Nicolai Hartmantól eredeztethető. Először is: mire való az ontológia? A filozófiai kutatás egyik legfontosabb területe (philosophia prima) az ontológia, a létező természetéről szóló elmélet. A lételmélet megismerési érdeklődése elsődlegesen a lét eredendőségének megragadására, a létezés és a konkrét létezők alapjainak és szerkezetének feltárására irányul. Mindez azonban nem történhet a metafizika – a fizikai világon túli létezők – keresésének régi, statikus, teleologizmusokkal (= minden valamely felsőbbrendű cél érdekében létezik) terhelt ontológiája szerint. Új ontológiára van szükség, amely nem tapasztalatellenes, figyelembe veszi a szaktudományok eredményeit, de nem is ragad le a természettudomány által adottnak tekintett empiria mellett, amely csak a külső érzéki tapasztalatot ismeri el. Holott létezik intellektuális és társadalmi tapasztalat is, amely objektív, ellenőrizhető a tudomány számára és kiegészíti az eleve mindig csak korlátozottan rendelkezésre álló érzékelés útján rögzíthető empiriát. A lételmélet tehát a szaktudományok feletti olyan általánosítási szint, amely megpróbál olyan magyarázatot adni a világ felépítésére és működésére, amire egyébként a szaktudományok nem képesek. Ez az általánosítási szint akkor jó, ha nem kerül szembe a szaktudományos ismeretekkel, de nem feltétlenül kell reagálnia a szaktudományok minden változására. A lételméletben nagy szerepet kap a dialektika, amelynek segítségével ezeket a problémákat egyfajta belső, immanens rendszerességgel lehet kibontani. A kategóriák ugyanis egzisztencia-meghatározások, a meghatározott lét formái, hivatkozhatunk Marxra,

amelyek kölcsönös függésben, interdependenciában állnak egymással. Éppen azért van szükség az elemzésükre, mert a jelenségvilágban – nem is szólva a látszat objektivitásának problémájáról – a közvetlen, empirikus tapasztalatban ezek a kategóriák nem mutatkoznak meg: azt, hogy van mennyiség–minőség–mérték; ok–okozat–kölcsönhatás; matéria–forma–tartalom; azonosság–különbség; ellentét–ellentmondás stb. mindig valamiben találjuk meg, tárgyakban, Mari nényiben, emberekben, műalkotásokban, természeti vagy társadalmi jelenségekben. A forma vagy a mennyiség nem jön velünk szemben az utcán, az mindig valaminek a formája, mindig meghatározott, konkrét létezőnek a mennyisége, azonképpen, ahogy a gyümölcs is csak az almában, körtében, szilvában stb. létezik, nem önmagukban. Ugyanakkor ezek a fogalmak, kategóriapárok és triádok vagy éppen kategóriahálók, egymásra vonatkoztatva külön értelmet nyernek: ez az elsődleges filozófia, a lételmélet tudástípusa. És már itt is vagyunk az első két problémánál: a létszférák (vagy létrétegek) kérdéskörénél és a kategóriák osztályozásánál. Hogyan is állunk ezekkel?

Azt a lételméleti felfogást követjük, amely a világ részrendszereit kutató és leképező szaktudományokat nem tekinti a létrétegek megragadására alkalmasnak, mert analitikusan behatárolva, majd egyre szűkítve vizsgálódási tartományait, a szaktudósok egyre kevesebbről és kevesebbről akarnak egyre többet és többet megtudni. Felosztott és redukált kutatási területeik gyakran adósok maradnak e területek közötti problémátartományokkal, továbbá a részterületekről és struktúrákról megszerzett ismereteket nem helyezik el egy önmagába záródó egész, saját alapjain reprodukálódó totalitás perspektívájában. (Eltérően a totalitás hegei-marxi szemléletétől és a dialektikus fogalomalkotási módszertől, amely a valóságot a lényeg és a megjelenési forma egysége intenzív totalitásában, teljességében kívánja birtokba venni). A létrétegek specifikusan a szaktudományokon túl, a filozófia problémátartományában fekszenek. Filozófiai elgondolásunk három nagy létréteget (vagy létszférát) különböztet meg, s emel általánosításával a szaktudományos elemzési szintek fölé: a *szervetlen, élettelen természetet*, a *szerves, élő természetet* és a *társadalmi létet*.

A megkülönböztetés alapja a három létréteg ontológiai specifikuma. Az élettelen természet uralkodó sajátossága a konkrét létezők fel- és leépülése, a szakadatlan ismétlődés, amelynek megvan a maga történetisége: a földtörténet, a hőmérséklet változásainak követése (jégkorszakok, lehúlések-felmelegedések) vagy a naprendszer bolygóinak mozgása egyáltalán nem jelent statikus viszonyokat. Ámde a változások és a történetileg befogadható átalakulások egésze sem jelent evolúciót. A világ-egyetem, a kozmosz mindig önmagánál marad, mert bárminő változásai közepette sem bomlik fel a belső egyensúlya, mert átfogja önmagát és részrendszereit. Az élet megjelenéséig azonban evolúcióra nem képes. Eltérően az élővilágtól, a szerves anyagtól, amely olyan létréteg, aminek *ontológiai nóvuma* a *fejlődés*. A társadalmi létet pedig *a tudat aktivitása*, a munka elemi szerkezetében csíra formájában meglévő és abból kinövő teleologikus meghatározottság (determinációs fajta) jellemzi. Éppen ezért az ember által teremtett tárgyi világ, amely szubsztrátumát a szervetlen anyagból nyeri, és önmagában dologszerű, fizikai, tehát térbeli képződményekből áll, nem a legalsó, hanem a társadalmi létrétegbe tartozik. Egy embertől érintetlen kódarab a szervetlen természet része mindaddig, amíg nem használják fel célkitűző értelemmel út vagy házépítéshez. Ettől kezdve határátlépés történik, s a munkával átforgalmazott szubsztrátum új tárgyiasságként a társadalmi létrétegbe került át, funkcionál, mert emberek közötti kapcsolatokat közvetít: kölcsönösségi elismerést, birtoklást, rendelkezést, szívességi vagy visszerhes használatot, haszonélvezetet, tűrést vagy nem tűrést, ajándékozást, adakozást, drámai katarzist vagy más esztétikai élményt stb. Ha ellenben egy alacsonyabb létrétegre jellemző kategóriát, amely nem ment keresztül átformáláson, átviszünk a magasabb szintre, akkor nem lehet szó *sem átformálásról, sem kategóriaátnyúlásról, csakis kategóriahibáról*. „A metafizika legfon-

tosabb hibái az egyes kategóriák érvényességi határainak átlépésében rejlenek, vagyis abban, hogy e kategóriákat olyan tárgyakra 'alkalmazzák', amelyekre nem vonatkoztathatók. ... minden balfogás, ami itt előadódik, beláthatatlan következményekkel jár" – írja Hartmann (*Teleológiai gondolkodás*. Bp. Akadémiai kiadó, 1970. 193. o.) a kategória-hiba veszélyéről. Példaként említve: egy örömtelen házasságot nem lehet a jog kötelező erejével orvosolni, mert ez arra alkalmatlan; nem azért kel fel a Nap az égbolton, mert lement a Hold. Bár ezek egymásra következnek, a látszat ellenére sem ez a két jelenség áll egymással oksági kapcsolatban, ezzel magyarázatként „mi” ruházzuk fel a jelenséget, ami valójában az égitestek naprendszerbeli mozgásának következménye. Az empirikus egymásutáni-ságot hiába érzékeljük, nem feltétlenül jelent kauzális kapcsolatot – amint az oksággal kapcsolatos Hume-i racionális szkepszis óta tudjuk.

Második tézisem az, hogy vannak *általános, fundamentális kategóriák*, amelyek minden létezőt jellemeznek: az előbbieken ilyen példákat már felsoroltam (mennyiség-minőség-mérték; ok-okozat-kölcsönhatás; matéria-forma-tartalom, stb...), így már vegyük a *különös kategóriákat*, amelyek nem minden létezőben fungálnak: ilyen a csak a társadalmi létet jellemző munka, a finális determináció, a normativitás, a tudatformák (művészet, vallás) stb. Végül léteznek egyedi, *tárgyspecifikus kategóriák* – ahogy a régi magyar filozófiai nyelv érzékletesen kifejezte, határozmányok – melyek mondjuk csak a jogra jellemzőek (pl. jogviszony, pozitivitás, érvényesség, törvényesség). De a robbanómotoroknak is megvannak a csak rájuk jellemző tulajdonságaikat kifejező kategóriái, és azok összefüggései. Ezeket a fizika világában, szaktudományos magyarázatként kaphatnánk meg.

Kedvcsinálóként itt ennyit írtam le, most nem folytatom tovább. A jelen rövid szöveg az „In memori-am Szigeti József” tudományos emlékülésen elhangzott előadás bevezetőjéből készült. Az előadás nyomán később tanulmányt készítettem, amely megjelent az *Ezredvégekben* „*Materialista lételmélet – alapvetés*” címmel, a 2013. július–augusztusi számban, a 123–134. oldalakon. A filozófia iránt mélyebben érdeklődőknek figyelmükbe ajánlom.

SIMOR ANDRÁS

Szigeti József irodalomkritikáiról, nézeteiről

Szigeti Józsefet személyesen 1989 után ismertem meg. Hamarosan nyilvánvaló lett mindkettőnk számára, hogy fontos politikai kérdésekben azonos módon gondolkozunk. Hármat említek:

1. A szovjet-kínai konfliktus kérdéskörében mindketten a kínai álláspontot tartottuk helyesnek.
2. A szovjet-orosz Thermidort, a Szovjetunió mélyrepülését a Hruscsovtól Gorbacsovig tartó időszak értékeléseként használtuk, ez a folyamat vezetett a Szovjetunió megszűnéséhez.
3. Mindketten reménykedtünk abban, hogy a latin-amerikai földrész országainak 1990-től kezdődő folyamatos balratolódása néhány évtized múlva jelentős változásokat hoz létre a világ erőviszonyainak alakulásában. Szigetit nagyon is érdekelték személyes kubai, venezuelai, bolíviai tapasztalataim. Mindkettőnket megerősített latin-amerikai reményeinkben közös barátunk, Mészáros István hasonló felfogása. (Mészáros István világszerte ismert marxista filozófus, sokáig a brightoni University of Sussex filozófia tanszékének vezetője volt, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja. *A szerk.*)

Szigeti az *Ezredvég* hasábjain szólalt meg újra irodalomkritikusként, közel fél évszázadnyi hallgatás után. Erről ő maga így vall:

„Talán nem felesleges kötelező rövideggyel számot adnom magamnak s az olvasónak arról, miért veszem kézbe ismét az irodalomkritikusi tollat oly hosszú, csaknem fél évszázados hallgatás után. Hiszen lett volna éppen mondanivalóm más, elvontabb általános filozófiai és elvi esztétikai kérdésekkel foglalkozva is, egy-egy tüneti értékű új műalkotással kapcsolatban. De úgy láttam, megszólalásom pusztába kiáltó szó maradna, mint az 57-es Tavasz Tárlattal foglalkozó képzőművészeti cikkem hivatalos agyonhallgatása mutatta, jóllehet benne volt az egész követendő művészetpolitika (a monopolhelyezetről való lemondástól a hegemonia szükséges kivívásáig, nem adminisztratív úton, hanem »az irányzatok szabad versenyén át«, amely még a polgári és a proletár erő harca s nem csupán stíluskérdés stb.). Úgy láttam, megszólalásom több kárt okozna, mint amennyi hasznot hajtana egy olyan önkényesen funkcionáló irodalom- és művészetpolitikai közegben, amelynek bajszos diktátora segédei segítségével a kezdetben képmutatón és csak elvontan hangoztatott »marxista« elvek ellenére, aztán már nem is hangoztatott, hanem ezek helyébe állított közönséges polgári kiadói elvekkel, a három nagy T-vel (Támogatás, Tűrés, Tiltás), »felsőbb hatalmak« segítségével elérte azt, hogy a szocialista művészeket, lehetőleg már első jelentkezésüknél, »jobb«-ról körözzék le, s árnyéklétre, ha nem rosszabbra juttassanak minden valóban szocialista s valóban művészi értéket, mint ezt legvilágosabban a Tűz-tánc és a tűz-táncosok – időnként látszatgesztusokkal enyhített, valójában – egyértelműen mostoha sorsa fejezi ki. Ma persze, az új közegben, az agyonhallgatás taktikáját sokkal nyíltabb és durvább formákban alkalmazzák, ha szocialista vagy egyáltalán baloldali művészetéről van szó.”

1994-ben, Ladányi Mihályról szóló tanulmányom megjelenése után levelet írt nekem: „Végre valaki, aki kimondja az igazságot, hogy milyen politikai és művészetpolitikai körülmények között élt és írt egy jelentős, meggyőződött kommunista költő a Kádár-féle szocializmus Magyarországon. Miért kellett (Ladányinak) visszavetett helyzetében kommunista Villonná válnia – a Villonsággal persze nem egy hivatalos poéta laureatusságot (hivatalos koszorús költőséget) állítok szembe –, neki, aki lelke legmélyéből sóvárgott az igazi közösségre, a kommunista közösségre és értékeire, amelyek belső mértéként ott világítanak és melegítenek a meglévő legélesebben kritizáló verseiben is.”

Máig sajnálom, hogy az *Ezredvég* Ladányi-különszámába nem írt részletesebb tanulmányt Ladányi költészetéről, mert rövid levelének tanúsága szerint is fontos mondanivalói lettek volna róla.

Megtette viszont ezt Györe Imre 1989 után írt versei válogatott kötetének 2010-ben történt megjelenése után, amelyet a költő már nem ért meg, neve a borítón fekete gyászkeretben látható. Elemzését az 1958-as Tűz-tánc antológiában publikálókra utalva kezdi.

„A fiatal, de érett szocialista költők e vonzó, kedvderítő, híveket toborzó csoportja ennek a másod-alabárdosnak brutálisan csapkodó fegyverébe ütközött bele. Ráadásul nem egyszeri csatában, hanem elhúzódó, mondhatni »polgárháborúban«, amelyben a brutális fegyver többször is életveszélyesen lecsapott. Imre Katalint, a szocialista lírikus kórus szellemi sugalmazóját és Györe Imrét, a szocialista értékek lírai lantosát azonnal felmentette a megélhetésüket nyújtó irodalmi lap szerkesztői tisztségéből. A létbizonytalanság és még inkább az elborult szellemi látóhatár, a szovjet és az európai szocializmus valódi, nem trockista értelemben vett »sztálinista«, hanem hruscsovi-gorbacsovi Thermidorja Imre Katalint az öngyilkosságba kergette, amelyet 1989. október 23-án hajtott végre. Györét a testi és lelki betegség orvosolhatatlan poklába lökte, nagyon nehéz megélhetési viszonyok között. Sem ő, sem az egyre külsőbb körökbe szorított, szocialista Villon szerepbe kényszerített Ladányi Mihály nem adták fel a küzdelmet magasztos eszmei céljaikért.

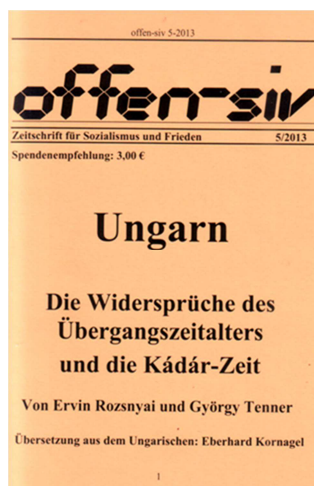
Ennek a hruscsovi-gorbacsovi Thermidornak döbbenetes valóságképét idézi fel a *Holdversek* kiemelkedő, nagy poémájában *A Hőség Hava* címűben Györe, a múltba bujtatva – naturalista képelemeket

is felhasználva lefestett szörnyű jelent és még szörnyűbb jövőt – amikor a thermidori reakció győzelmé előtt, azaz saját és jakobinus elvarázsolás előtt álló Robespierre gondolatainak ad hangot. A rettenet világhelyzetében, amelyben »Hetek óta/ aszalódnak/ a földben/ a holtak/ ...nincs se-hova,/ semmilyen út sem ...Összebb húzódni,/ összebb,/ parányi kiszáradt/ csónakká válni,/...bízva bizalommal,/ hogy jön majd egyszer,/ egyszer valami felhő,/ s leszakad,/ le, a földre,/ s patakok kelnek/ a semmiből, íme,/ buggyan a föld, és/ máris rohannak,/ evezőtlen, gazdátlan,/ csónakok,/ ebben az árban,/ a víz felé,/ a víz felé,/ a soha nem volt/ Nagy Tenger felé/ ...csakhogya eladdig,/ csakhogya eladdig/ a Hőség Hava volt,/ a Hőség Hava van,/ a Hőség Hava lesz még.« A Gorbacsov által kiteljesített orosz Thermidorból a proletár lelkének érzületét kimondó, különben tűz-tánc ellenes Kádár János sem kért, sem franciául, sem oroszul, s még kevésbé magyarul, amint ezt Gorbacsovot kritikusan fogadó szavaiból megtudtuk. Érezte, hogy ez a jégtánc hidegével fűt be neki és népének.”

Ladányi négysoros verse: „Nem a Takarékpénztár/ adósa Ön, hanem/ Robespierre-é/ és Marx Károlyé”, Györe Robespierre-poémája talán meg sem született volna Millok Éva *Kegyelem az ártatlanoknak* című Robespierre életrajza nélkül, amely 1964-ben jelent meg, az életrajz alapanyaga azonos című, mindmáig kiadatlan drámája volt.

Szigeti József közel félévszázados irodalomkritikusi hallgatásának meg nem írt cikkei pótolhatatlan veszteségek, hiszen felhívták volna a figyelmet a Kádár-korszak baloldali ellenzékének megjelent műveire, amelyeket a komolyabb és hitelesebb kritikai visszhang hiánya megjelenésük ellenére könnyebben tett elfelejthetőkké. Bízom a bölcsebb ítéletű utókorban, amely sok esetben Szigeti József megállapításaiból indul majd ki elemző értékelésekor.

Offen-siv

A Hannoverben megjelenő „offen-siv” című folyóirat külön füzetben megjelentette Rozsnyai Ervin és Tenner György A Kádár-korszakról című munkáját. Az alábbiakban a kiadáshoz írott szerkesztői megjegyzést és a folyóirat 2013. november–decemberi számában megjelent olvasói levelet közöljük.

Frank Flegel: Szerkesztői megjegyzés

Pontosan emlékszem még, miként reagáltak a nyugatnémet médiák az átmenetre, arra, amikor Walter Ulbrichtot Erich Honecker követte: nagyon reménykedtek bizonyos mérvű liberalizmusban, „könnyítésekben” a lakosság részére abban az értelemben, hogy nagyobb figyelmet kapna a fogyasztási javak szektora, és reménykedtek abban is, hogy az NDK végül megszabadulhatna a nehézipar elsődleges fejlesztésének (sztálinista) dogmájától. Azokat, akik továbbra is ragaszkodtak ahhoz, hogy mielőtt a fogyasztást növelnék, elsősorban a termelési eszközök szektorát kell fejleszteni, szinte a nép ellenségeinek, megtévesztett ideológusoknak állították be, olyanoknak, akik az emberek érdekei iránt közönyösek és így tovább. Bárhogyan is, a kapitalista országok hírközlésében ez teljesen normális jelenség, ez osztályharc. A valódi probléma azonban az volt, hogy már az SZKP XX. kongresszusa ezt az irányt adta ki a szocialista tábor számára, és az SZKP ettől kezdve mindent megtett azért, hogy ezt ültessék át a valóságba. A tényleges szocialista építés híveit a korábbi hatalmi pozíciókból kiszorította és ignorálta, nem kevesekre nyomást gyakorolt. La-punk jelen különszáma a magyarországi példán tanulságosan megmutatja, hová vezet, ha a szocializ-

mus gazdasági alapelveit elhagyják: feladják a nehézipar elsődleges fejlesztését, megfelelő gazdasági megalapozottság nélkül növelik a fogyasztási alapot annak érdekében, hogy a lakosságot „megnyugtassák”; ennek következtében a termelési eszközök fejlesztését elhanyagolják, a termelékenység növekedését lassítják, az innovációt késleltetik.

Mindezek miatt problémák voltak a világgpiaci devizabeszerzésben; ezzel párhuzamosan problémák jelentkeztek a proletár internacionalizmus szintjén. A szocialista világgpiac kiszáradása, a hitelfelvétel szükségessége, s végül a problémás adósságszolgálat miatt újabb hiteleket kellett felvenni a régi hitelek „görgetésére”.

Az eredmény a teljes függőség lett a nemzetközi tőkés hitelező szervezetektől, például a Világbanktól és a Nemzetközi Valutaalaptól.

Ami Rozsnyai Ervin és Tenner György munkáját ilyen értékesé teszi az az, hogy példaértékűen összefüggésben tárgyalják az elméletet és a gyakorlatot. E könyvet olvasva nem közgazdászok szűk körében vagyunk, ahol jelentéktelen politikai-gazdasági vitákat folytatnak. Nem, bizony megéljük a magyar gazdaság bukását, amely ellenforradalommal végződött, s amelyet két kiváló kommunista mutat be, akik mindent átéltek, a problémákat látták, és akik útját akarták állni a katasztrófának.

*

Rozsnyai Ervin (1926–2012)

A filozófiatudomány doktora, könyvei jelentek meg filozófiatörténeti, logikai, etikai, esztétikai, irodalomelméleti, történeti, gazdaságtani, politikai témákban. Az utóbbi években a szocialista országok bukásának okaival foglalkozott. Versek is írt, több kötete jelent meg. Elnöke volt a Marx Károly Társaságnak, szerkesztője a Társaság „Dialektika” című lapjának.

Tenner György (1931–)

Közgazda (Ph.D.), a Magyar Nemzeti Bank Hitelpolitikai Főosztályának volt vezetője, Rozsnyai Ervin halála után a Marx Károly Társaság elnöke, jelenleg a Társaság „Dialektika” című folyóiratának főszerkesztője.

*

Nagy köszönet illeti Kornagel Eberhard elvtársat, hogy az előttünk lévő művet magyar nyelvből lefordította.

Fritz Dittmar: Hozzászólás Rozsnyai cikkéhez

Rozsnyai Ervin cikke megérdemel egy határozott „egyrészt-másrészt” úgy, ahogy az az ő írásában is szerepel.

Egyrészt: Rozsnyai Ervin szerint még semmiféle szocializmust nem éltünk meg, csak annak előszobáját. Ezt a meggyőződését megpróbálja gazdaságilag alátámasztani. Arra a kérdésre, hogy vajon a létező szocializmusban a munkaerő áru maradt-e, Rozsnyai így válaszol: „Nem, a munkaerő... nem áru. De hát a munkás... a termelési eszközök tulajdonosa, akkor is... ha az állam közvetítésével... Másrészt: igen, a munkaerő áru, veszi és eladja azt a munkaerőpiacon, (ott) a munkaerőpiaci törvények hatnak az árára.” Erre a válaszom: az „árunak” Marx szerint „értéke” van, ez mértéke a benne létrehozott átlagos munkamennyiségnek, ami a piacon a kínálat és kereslet viszonyán keresztül realizálódik. A piaci mechanizmushoz tartozik a résztvevők szabadsága, melynek alapján a vételt és az eladást megvalósítják vagy mellőzik. Mindez a létező szocializmusban már nem vonatkozik a „munkaerőre”

(valamint a „árura” általában). Így az NDK-ban a „munkaerő vevőjének” nem volt joga a vásárlást megtagadni. Ez volt az érvényes törvény (jog a munkához) és a valós gyakorlat (teljes foglalkoztatottság). De még az „eladást” sem tudták a munkaerő tulajdonosai megtagadni, mivel semmi más jövedelmi forrásuk nem volt. Az „árat” és (a bért) nem a piacon alakították ki, hanem a szakszervezetekkel való megállapodás szabályozta. Ezek azonban részei voltak a munkáshatalomnak, és elvben nem követték a részérdekek érvényesítését a társadalom egészének rovására.

Azt az állítást, hogy a reálszocializmus csak a szocializmus előszobája volt, Rozsnyai továbbá a túlhaladott osztálytársadalmak ideológiai hatásaival indokolja: az önzésnek és annak a törekvésnek, hogy lehetőleg minél kevesebb munkát adni a társadalom számára, és lehetőleg sok dolgot kapni. Mindez a kispolgári tudatból származik, ami a fejekben továbbra is túlsúlyban van.

Ehhez említek egy módszertani kifogást: a marxizmus a társadalmi alakulatokat az uralkodó termelési viszonyok alapján osztja fel és nem az uralkodó tudat szerint. Ezt inkább a termelési mód határozza meg, de magával hordozza a régebbi tudatformák elemeit is. Így uralkodik ma sok ember esetében az a vallásos képzet, amely feudális és még régebbi társadalmi viszonyokat képez le, például a katolikus kereszténység formájában. Ennek ellenére ma a késői kapitalizmusban vagyunk, és nem annak előszobájában. Másrészt: a társadalom bomlasztó elemeit, amelyek a reálszocializmusban léteznek (távolság a dolgozó mint individuum és a dolgozók állama mint osztályszervezet között, egyenlőtlen bérek az azonos munkákért, lehetőség arra, hogy személyes anyagi előnyöket szerezzenek) Rozsnyai találóan leírja és politikai felforgató hatását helyesen elemzi. A következtetése is meggyőző számomra, amely szerint a bomlasztásnak ezen elemei ellen szervezni és határozottan vezetni kell a tömegek politikai harcát.

Ehhez egy idézet Mao Ce-Tungtól: „Az imperializmus mint minden reakciós elem nem tűnik el magától, mint ahogy a kosz sem tűnik el magától ott, ahová a seprű nem ér el.” Az NDK vezetése ennek ellenére úgy tekintett a belső osztályharcra, mint amit megnyertek. Arra hagyatkozott, hogy a szocialista viszonyok a polgári tudatformákat és magatartásmódokat magától eltüntetik, és az osztályharcnak csak a külső imperialista ellenség elleni védelemre kell szorítkoznia.

Ez bizonyára nem volt a szocializmus elárulása, de azt hozta magával, hogy a bomlasztó elemek kibontakozhattak, kivívták a hegemóniát, sőt végül megbénították a forradalmi pártot, és ez lehetővé tette a tudatos árulók döntő befolyását.

(A német nyelvű szövegek magyar fordítása Grafk Katalin munkája. Az eredeti források itt olvashatók: http://www.offen-siv.net/2013/13-05_Ungarn.pdf, http://www.offen-siv.net/2013/13-07_November-Dezember.pdf)

FARKAS PÉTER

Kína a szocializmus vagy a kapitalizmus útján halad?

A Kínai Népköztársaságról szóló cikkösszeállítás elé

Döbbenetesen keveset tudunk Kína fejlődési modelljéről, legalábbis Magyarországon a témát erős információs karantén veszi körül. Szinte nem lehet nem ellenséges elfogultságtól csöpögő átfogó elemzéseket olvasni a világ legnagyobb lakosságú, második leghatalmasabb gazdasággal rendelkező országáról, földünk legjelentősebb exportőrjéről, a fejlődő országok élvonalában békés, de antiimpe-

rialista politikát folytató nagyhatalmáról. A hazai médiából még a legalapvetőbb tényekről, történésekről is keveset tudhatunk meg.

Eközben köreinkben, a marxista baloldalon, szélsőségesen eltérő vélemények ütköznek. Egyesek szerint Kína szilárdan a szocializmus útján áll vagy a szocializmus felé halad a kapitalista módszerek felhasználása ellenére, mások szerint a szocializmus már csak felületi máz az alapvetően kapitalista tulajdonviszonyokkal, zsíros burzsoáziával jellemezhető országban.

Tényleg, nevezhető-e egy olyan ország szocialistának (szocialista irányúnak), amelyben a termelőeszközök magántulajdonának súlya a nemzeti jövedelem (vagy a polgári közgazdaságtan kategóriája szerinti GDP) előállításában ma már erős túlsúlyban van, a becslések szerint a 2/3-át adja?³ Ahol a külföldi transznacionális vállalatok az exportnak több mint a felét szolgáltatják? Ahol a munkaerőpiac – mint ahogy az egyik alábbi szemelvényből kiderül – nagymértékben a kapitalizmus sajátosságait hordozza, beleértve a kizsákmányolást és a súlyos munkanélküliséget? Ahol egy kínai kutatóintézet szerint 300 dollármilliárdos és egymilliónyi dollármilliomos van?⁴ Hiszen Magyarországon a piaci szabályozás, a (vállalati) gazdasági munkaközösségek 80-as évekre kiteljesedett kispolgári rendszere is eleendő volt a szocialista tulajdonviszonyok és tudat fellazításához, a békés rendszerváltás előkészítéséhez! Bo Xilai, a kommunista párt korábban 25 legmagasabb rangú káderének egyike három éve így értékelte: *„Ahogyan Mao elnök mondta, a szocialista társadalom célja, hogy mindenkinek legyen munkája, legyen mit ennie, mindenki gazdagodjon. Ha csak egyesek lesznek egyre gazdagabbak, akkor visszacsúszunk a kapitalizmusba és elbukunk. Ha új tőkeosztályt hozunk létre, akkor nagyon rossz úton haladunk.”* 2012-ben Bo Xilai feleségével együtt börtönbe került, gyilkossággal és korrupcióval vádolták, sajnos talán nem teljesen alaptalanul.

A Kínai Kommunista Pártnak van ideológiai koncepciója a sajátos fejlődési út magyarázatára. Mint a Központi Bizottság plenumáról beszámoló anyagban szerepel, a hivatalos érvelés szerint a piacgazdaság módszereit azért kell alkalmazni, mert a termelési viszonyokat a (még kevésbé fejlett) termelési eszközök színvonalához kell idomítani. Gyakran hivatkoznak a piaci verseny technikai fejlődést ösztönző szerepére is. Azt állítják, hogy Kínában „a piac a hatóságok szolgálatában áll és nem fordítva”. Ezen túlmenően hangsúlyozzák, hogy Kína a gazdasági fejlődés felgyorsítása érdekében, a tőkehiány és a technikai elmaradottság miatt a külföldi működő tőke becsalogatására kényszerült. Továbbá az is hivatkozási alap, hogy a gazdasági felemelkedés csak a világpiacba való integrálódás, az export növelése alapján lehetséges. S a hivatalos alapkoncepcióból végül kiemelendő, hogy a gazdasági viszonyok jellegének és irányának meghatározásában az állami vállalatoknak arányuknál sokkal nagyobb szerepük van, az állami irányítás és tervezés, a Párt vezető szerepe töretlen. S a lentebb szereplő írásában Hszi Csin-ping jelenlegi pártfőtitkár az ideológiai munka fontosságát is hangsúlyozza, igaz annak társadalmi tartalmáról, részleteiről nem sokat árul el.

Kétségtelen, hogy ezen az úton Kína az elmúlt három évtizedben hatalmas gazdasági sikereket ért el, de napainkra jelentős ellentmondások is felszínre kerültek. Az eddigi extenzív, tehát főleg mennyiségi növekedésre koncentráló, a béreket és a lakossági fogyasztást visszafogó modell lehetőségei beszűkültek. Részben a dolgozók bérharca⁵, részben a képzett munkaerőben helyenként megmutatkozó

³ Ezt a tényt egyébként a kínai források szeretik elhallgatni. Alábbi összeállításunkban olvasható az illetékes miniszterhelyettes cikke az iparról, de abban is csak az szerepel elbújtatva, hogy az iparban csökken az állami tulajdon aránya.

⁴ <http://www.hurun.net/usen/HRRL.aspx>

⁵ Mint az alábbi dokumentumokból kiderül, Kínában évente közel 100 ezer 100 főnél többet megmozgató sztrájk, tüntetés van a hatóságok adatai szerint, de ezeknek csak egy része bérharc.

szűkösség nyomán a fizetések emelkedtek, az ország ún. bérelőnye kopott. Kínában a „nemzetközi versenyképesség” fenntartása, azaz a termelékenység növelése érdekében technikaorientált ugrásra van szükség. Továbbá, ami a belső viszonyokat illeti: miközben a mélyszegénységből százezrek emelkedtek fel, más vonatkozásban jelentősen nőttek a társadalmi feszültségek. A jövedelmi különbségek Kínában az egyik legszélsőségesebbek a világon. Immár fenntarthatatlan a nyugati ipari körzetek és a belső országrészek közötti háromszoros átlagbérkülönbség is. S mint a közölt írásokban bőven lesz szó róla, a vándormunkásokat érintő diszkriminációs rendszeren is fokozatosan enyhíteni kell. Sok más gond is van, ezek közül kiemelkedik a súlyos korrupció.

Kína társadalmi-gazdasági modellje tehát reformra szorul. A továbblépés hivatalos alapkoncepciójának fő elemei az itt olvasható írások szerint is: a piaci viszonyok további kiterjesztése, a még határozottabb világpiaci nyitás, a nemzetközi együttműködés kiterjesztése, ezen belül a fokozott tőkeexport, a kutatás, a technika, az oktatás fejlesztése. Mindez – mint eddig – az állam szabályozó szerepének fenntartása mellett zajlik. Társadalmi téren pedig folyik – legalábbis a meghirdetett célok, ígéretek szerint – a belső fogyasztás bővítése, az egyenlőtlenségek kezelése és a „társadalmi harmónia” biztosítása.

A mi nézőpontunkból van azonban egy nagy bökkenő. Ezek a reformok – mint most szó volt róla – alapvetően a piaci viszonyok kiterjesztésének és legfeljebb a legszélsőségesebb társadalmi feszültségek kezelésének, a belső gazdaság és fogyasztás, a belső piac részleges előtérbe helyezésének irányába mutatnak. *Kína tehát a szocializmus vagy a kapitalizmus útján halad? A mi tapasztalataink szerint minél messzebb haladnak a reformok a piaci nyitás útján és minél jobban feladjuk a tervgazdaság harmóniát biztosító központosított pozícióit, annál nehezebb lesz megtartani a szocialista irányultságot, illetve visszatérni a megerősítés útjára.* Vajon mikor jön el a szocialista irányú fejlődéshez, a tulajdoni és általában a társadalmi viszonyok szocialista jellegének megerősítéséhez szükséges fordulat? Új forradalmi korszakra lenne szükség. Van erre egyáltalán remény a jelenlegi feltételek között?

A *Dialektika* jelenlegi és következő számában több információban gazdag írást közlünk Kínáról. E dokumentumok részben hivatalos kínai újságokban, részben Kínával szimpatizáló európai kommunista internetes portálon jelentek meg, de ennek ellenére sok aggodalomra okot adó problémáról, ellentmondásról is beszámolnak.

A jelenlegi számban a Kínai KP Központi Bizottságának irányadó plénumáról, a pártfőtitkár ideológiai harcot hirdető gondolatairól és a munkaerőpiac végeredményben kapitalista jellegéről és a vándormunkás rendszerről számot adó írást jelentetünk meg.

A *Dialektika* következő, 2014/1-es számában először az iparról és az állami vállalatok szerepéről lesz szó. A téma zárásaként pedig kínai és amerikai egyetemeken oktató tudósoknak a kínai társadalmi viszonyok megértése érdekében mélyebbre ásó, figyelemre méltó, tanulmányát fogjuk közölni. Ez utóbbinak mondandója jól zárja összeállításunkat, mert a mi aggodalmainkhoz hasonló következtetésekre jut.

Köszönet Sipos Jánosnak a kínai helyzetet bemutató írások folyamatos gyűjtéséért és fordításáért, mely lehetővé tette ennek a tisztázó cikksokornak a megjelentetését.

MARC VANDEPITTE

Gazdasági reformok: a kínaiaknak, vagy inkább a Nyugatnak jók?

November első felében tartották a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának harmadik plénumát. A kongresszusok között megtartott harmadik plénum mindig jelentős, ilyenkor fogalmazzák meg a gazdaságra vonatkozó hosszú távú terveket. 1978-ban a harmadik plénum volt azoknak a radikális reformoknak az ugródeszkája, amelyeket Teng Hsziao-ping alatt indítottak el. Az 1993-as harmadik plénum szentesítette a „szocialista piacgazdaságot”.

A várakozás most is nagy volt a harmadik plénum előtt, kiváltképpen a nyugati kommentátorok részéről. Szerintük tovább kell nyitnia a kínai gazdaságnak, ami kevesebb államot és több piacot is jelent. Ismerjük a nyugati elvárások listáját: privatizálni a köztulajdonban álló vállalatokat, ahányat csak lehet, megvonni a létező közösségi vállalatoknak biztosított előnyöket, kevesebb korlátot állítani a külföldi beruházások elé, liberalizálni a kamatokat és a valutaárfolyamokat, szabaddá tenni a jüan átváltását, megszabadulni a hukou rendszerétől (lásd alább).

A kínaiak számára is feltétlenül szükségesek a reformok, de más okoknál fogva. Az utóbbi húsz évben a kínai gazdasági modell az exporttermelésen nyugodott, az extenzív növekedésen (a termelés bővítésén a munkások számának növelésével együtt), jelentős beruházásokon és a lakosság gyenge fogyasztásán. Ez a modell igencsak jól működött, de lejárt.

Mélyreható reformok irányába?

Ezért várta mindenki a plénumot lezáró kommunikét. A Kínát jól ismerő megfigyelők azonban tudják, hogy az ilyen típusú dokumentumoktól nem várhatók radikális döntések, gyökeres orientációs váltások. A szövegük általában hagyományosan homályos.

A szóban forgó közlemény is ellentmondásos jelzéseket adott, mert így is, úgy is értelmezhető, de a szövegéből kiolvasható, hogy jelentős változások várhatók. Erre utal többek közt két bizottság létrehozása a Párt közvetlen vezetése alatt. Az első feladata a gazdasági reformok végrehajtásának felülvizsgálata. A másodiknak szem előtt kell tartania az ország nemzetbiztonságát, valahogy úgy, ahogyan az USA Nemzetbiztonsági Tanácsa működik. Ezek a bizottságok feltétlenül több hatalmat fognak biztosítani Hszi Csin-ping elnöknek, és afelé mutatnak, hogy az utóbbi évtizedekéinél radikálisabb reformok következnek.

A záróközlemény sok területet érintő ajánlásokat tartalmaz, túlon túl sokat ahhoz, hogy ezeket itt mind megemlítsük. Két kérdés mindenképpen előtérbe kerül: a piac és az állami beavatkozás közötti viszony, valamint a hukou rendszer. Ennél a két pontnál fogunk időzni.

Piac kontra állam

A záróközlemény szerint Kína még mindig fejlődő ország. Ez az oka annak, hogy *„még sokáig a szocializmus előkészítésének fázisában van”*. Ezért *„a gazdasági haladás kérdésének centrális szerepet kell betöltenie”,* és *„a termelési viszonyoknak a termelési eszközökhöz kell illeszkedniük”*. Világosan szólva: a szocializmus előkészítésének ebben a hosszú fázisában Kína nem haladhat gyorsabban. Ezért kell integrálni az ország gazdasági fejlődésébe a piaci erők dinamizáló hatásait. A kérdés tehát nem az, hogy állam vagy piac, hanem hogy állam és piac.

A dokumentum tehát amellet szól, hogy a piac szerepét tovább kell növelni. Ezt a szerepet ezennel „döntőnek” minősíti, szemben azzal, hogy korábban „alapszereppel” ruházták fel. A közlemény úgy fogalmaz, hogy „a piac előtt álló akadályok feloldására kell törekedni”. Gyorsabban kell haladni „egy modern piaci rendszer kiépítésének útján, amelyben a vállalatok önálló módon köthetnek üzletet egy igazi versen keretében, a fogyasztó szabad választásával, önálló, az autonóm fogyasztás, a fogyasztási és a termelési javak szabad cseréje keretében”.

Mindez az irányvétel fontos változásának tűnik. A szöveg azonban azt is hangsúlyozza, hogy meg kell erősíteni az állami gazdaságot. „Határozottan konszolidálnunk és fejlesztenünk kell a köztulajdonú vállalatokat. Továbbra is azon kell lennünk, hogy biztosítsuk a köztulajdon rendszerének vezető szerepét, és több teret kell adnunk a közösségi vállalatok „leader”, vezető jellegének. Szüntelenül erősítenünk kell életképességüket, ellenőrző szerepüket és befolyásukat.”

Továbbá meg kell erősíteni a makrogazdaság állami ellenőrzésének rendszerét. „Teljesebbé kell tennünk a makrogazdasági vezetés rendszerét, teljes mértékben és korrekt módon érvényre kell juttatnunk a közigazgatás funkcióit, optimalizálni a kormányzat szervezetét és struktúráit, megnövelni az ügyintézés tudományosságát.”

Továbbá, nincs szó a Párt befolyásának és szerepének csökkentéséről. Éppen fordítva, az a szándék, hogy „javítani kell a párt szilárdságán, meg kell erősíteni a demokratikus centralizmust és ellenkezőleg, jobbá kell tenni a Párt vezető szerepét”.

Hát akkor miről is van szó? Több piacot vagy több államot, nagyobb teret a gazdaságnak a politika rovására, vagy az ellenkezőjéről? A záróközlemény több kérdést vet fel, mint amennyi választ ad. A közleményből bizonyára nem következtethetünk arra, hogy radikális változás következne be a piac és az állam viszonyában. Ha változásokra kerül majd sor – és ez feltehetően bekövetkezik – ezek mindenképpen fokozatosak lesznek, óvatosan fogják végrehajtani őket. Nehéz kérdések ezek. Hogyan lehet összhangba hozni a „több piacot” azzal a szándékkal, hogy „igazságosabbá kell tenni a gazdasági fejlődés gyümölcseinek megosztását”, illetve azzal, hogy az ország belsejében található szegényebb tartományokat fejlesszék? Hogyan lehet összhangba hozni mindezzel „a szociális harmónia és a stabilitás ösztönzését”?

Piac, de kinek a szolgálatában?

Lehet, hogy helytelen a kérdést úgy feltenni, hogy állam *vagy* piac? Ellentétben áll az állam és a piac? Vagy talán – legalábbis Kínában – a határvonalak ennél bonyolultabbak?

Szokás a tervezőgazdaságot a szocializmussal, a piacot a kapitalizmussal párosítani. Ez azonban félreértés. A legjelentősebb tőkésvállalatok szigorúan tervezett gazdaságok, és köztük a legnagyobbak túlnőttek az olyan gazdag országok dimenzióin, mint Finnország vagy Dánia. Ez a piac semmiképp sem szabad, ehhez az erőviszonyok túlságosan egyenlőtlenek, és a játékszabályokat az erősebb résztvevők étvágya szerint határozzák meg. A nagy multik megkerülik a piac működését agrárpiacok diszkriminatív védelme, hatalmas beruházások, illetve óriási állami piacok (hadiipar) útján, és többek között úgy is, hogy nem vagy alig fizetnek adót stb.

És megfordítva: a piac nem azonos a kapitalizmussal. Kínában hagyják működni a piacot, de a saját fejlesztési célkitűzések függvényében, és egy szigorúan meghatározott politikai keretben. A piacot aszerint támogatják, illetve számolják fel, hogy mi kedvez Kínának. Így például a repülőgépgyártás állami monopóliumát – mivel nem volt rentábilis – 1999-ben feladták. Tíz évvel később, amikor a szektor ismét rentábilissá vált, a monopóliumát visszaállították. Egy másik példa a kőolaj ára. Szociális

és gazdasági megfontolásból a kőolaj ára – ez a szektor az állam kezében van – jóval alacsonyabb a világpiaconál. Az utóbbi tíz évben megerősödött a hatóságok hatalma a gazdaságban.

Kínában tehát a piac a hatóságok szolgálatában áll, és nem fordítva, szemben a tőkés rendszerrel. Ezt az ország két oknál fogva engedheti meg magának. Először: a kínai gazdaság eléggé nagyméretű és értékes ahhoz, hogy az itt beruházni akaró külföldi multiknak megfogalmazhassa a maga feltételeit: a technológia átadása, a kínai anyagok felhasználása, a kínai vezető személyzet minimuma tekintetében stb. És ez igen jól működik, ha nem is nagyon tetszik a multik vezéreinek.

A második ok a Kínai Kommunista Párt hegemoniája. Egész sor látható és kevésbé látható mechanizmus révén a Párt jelentős mértékben rajta tartja a kezét a kínai gazdaságon. A tőkés új, születőben levő osztálya rendelkezik bizonyos súllyal, de ez politikailag gyenge, illetve szinte nulla. A vállalkozók egy része a KP soraiban nevelkedett, s csupán egy icipici részét jelenti a 80 millió kommunistának. Mindaddig, amíg befolyásuk marginális marad, az ország gazdasági érdekei a társadalmi és politikai prioritásoknak lesznek alárendelve, Kína folytathatja a szocializmus irányába mutató fejlődését.

A tőke gyors felhalmozódása, a privatizáció és az intézmények gyengesége ideális terep mindenféle *korrupciós gyakorlat* és rothadt ügyeskedés számára. A korrupció aláássa a gazdaság feletti politikai kontrollt. Ha ezt nem sikerül lefékezni, ez a tőkésosztály előbb-utóbb meg fogja előzni a kommunista pártot. Ebben az esetben minden bizonnyal életbe léptet majd egy „kínai jellegzetességű peresztroj-kát” a Gorbacsov által a Szovjetunióban elindított reformok mintájára, amelyek gyors ütemben vezetnek el a szocializmus⁶ felszámolásához.

Ebben az értelemben a korrupció elleni harc élet-halál kérdése. Ezt a hatóságok már igen régen felismerték. Hsi Csin-ping elnökségének kezdete óta széleskörű kampányt indított ez ellen a közveszély ellen. Számos párttagot kizártak, még a legfelsőbb pozíciókból is. A jövő fogja bizonyítani, elég messzire jutnak-e ezek a kampányok.

A hukou rendszere és reformja

Kínában az ember úgy születik (úgy jegyeztetett be anyakönyvileg) mint „vidéki” vagy „városlakó”, bármi legyen is a foglalkozása. A vidéki felnőttest megilleti egy földdarab, jogosult a társadalombiztosításra, az egészségügyi ellátásra és gyermekei közoktatására – de csakis a bejegyzett lakóhelyén. Ha máshová költözik, elveszíti földjét és szociális jogosultságait. Manapság 900 millió kínai földművelőt emlegetnek, ami több mint Fekete Afrika egész lakossága.

A hukounak ezt a rendszerét az 50-es évek végén vezették be, hogy elkerülhessék az olyan falusi exodus, amely a Harmadik Világban mindenütt végbement. Az olyan városok, mint Manila, Bombay, Lagos, Buenos Aires... millió és millió, embertelen körülmények között összezsúfolt embert számlálnak. Ilyen nyomornegyedek Kínában nincsenek.

Ez a rendszer tehát jónak látszik, de azzal a hátránnyal jár, hogy a „belső migránsok” – így nevezik őket –, jóval kevesebb szociális kedvezménnyel rendelkeznek a munkahelyükön, mint az állandóan ott lakó kollégáik. Nem vásárolhatnak házat vagy gépkocsit, nem jogosultak egészségügyi szolgáltatásra, nem küldhetik gyermekeiket iskolába. Annak ellenére, hogy jobban keresnek mintha „otthon” maradtak volna, bérük alacsonyabb városlakó kollégáikénál. Ugyanez a helyzet a munkafeltételekkel.

---

⁶ Valójában átmeneti korszak a szocializmus felé. Ahogy fentebb idéztük a 3. plénum határozatát, Kína: „*még sokáig a szocializmus előkészítésének fázisában leledzik*” – (a szerk.).

Szakmai bizonytalanságuk nem egyszer jelentős, és sok esetben egyenesen diszkriminatív a helyzetük.

A migráció eredetileg csak az idénymunkásokat, a többnyire nőtlen embereket érintette, akik néhány évig a városba mentek dolgozni, hogy azután visszatérjenek falujukba. Idővel sokan közülük állandó jelleggel a városokban maradtak. Ennek következtében a belső migránsok száma ma már 260 millió. Ez a teljes népesség egyötödét jelenti, a vidéki lakosság 30%-át és a városokban élő kínaiak 40%-át. A rendszer ma már revízióra szorul. Szociális költsége túlzottan magas, és akadályozza az áttérést egy másfajta gazdasági modellre.

Az a tény, hogy a városokba vándorlókat másodrendű állampolgárokként kezelik, előbb-utóbb nagy feszültségekhez vezet, hosszú távon semmiképpen nem tartható fenn. De ami ennél is súlyosabb: a kínai kormány szerint 48 millió gyereket hagynak a falvakban, mivel a szülők egyike, esetleg mindkettő városban dolgozik. Ez a vidéken élő gyermekek egynegyedét jelenti. Mindez igazán nem „harmonikus” dolog a kormány által meghirdetett „harmonikus fejlődés” keretében.

A parasztok nem tudják eladni a földjüket, mert nem tulajdonosai annak. Csupán haszonélvezetével rendelkeznek. Ha földjüket eladhatnák, ez óriási hatással lenne a gazdaságra. Ma egy vidéki ember a városlakó jövedelmének csak a harmadát keresi. Sürgetővé vált a rendszer rugalmasabbá tétele, és erről a záróközlemény is szól: *„Több birtoklási jogot... kell elismernünk a vidéken élők számára, arra kell törekednünk, hogy egyensúlyt teremtsünk a városi és mezőgazdasági termelőeszközök között, hogy kiegyensúlyozott megoszlást teremtsünk a helyhatóságok eszközei tekintetében, és hatékonyabb rendszert hozzunk létre a városok fejlesztése számára.”* Ebben az ügyben sem várható azonban radikális változás. A hukou rendszer feladása hirtelen felgyorsítaná a városok felé tódulást, amelynek következményei katasztrofálisak lennének. Csak a rendszer fokozatos feladása várható. Li Ko-csiang miniszterelnök szavai szerint: *„ez a gazdasági és társadalmi változásnak bonyolult folyamata, amely újszerű politikai megközelítést igényel, kiegyensúlyozott fejlesztést céloz meg. Sok probléma adódik majd, de amit el kell érünk, az a városok és a vidék közti szakadék csökkentése”.*

Az elmúlt évek során számos kísérlet történt ebben az ügyben. Egyes tartományokban már megszűnt a városi és a vidéki hukou közti különbség. Egyes nagyvárosokban a belső migránsok már megkapják az egészségügyi ellátást, valamint az alsó- és középfokú oktatás szolgáltatásait. Egyes vidékeken a parasztok jelzáloggal terhelhetik földjüket kölcsönfelvétel céljából. Egyes városokban a parasztok eladhatják házukat az azonos körzetben lakó városi embereknek stb. Ezek olyan kísérletek, amelyeket minden bizonnyal kiterjesztenek majd a következő években.

Befejezésül

Sok nyugati kommentátor foglalkozott a harmadik plénum eredményével. Sokkal többet vártak. Ez a csalódás valójában többet mond az ő várakozásaikról és kívánságaikról, mint arról, hogy mi az, ami jó és hasznos Kínának. A múltban a kínaiak mindig saját útjukat követték, és szerencsére nem igen fogadták meg a Nyugat tanácsait és ajánlásait. Ez nem fog megváltozni a jövőben, az ebben reménykedők nagy csalódására. (*Investig'Action Newsletter, 2013. december 12.*

http://www.michelcollon.info/_Marc-Vandepitte_.html?lang=fr Gyűjtötte és fordította: Sipos János.)

HSZI CSIN-PING

Védjük meg értékeinket a nyugati invázió ellen!

A 2013. augusztus 19-20-án tartott kommunikációval és az ideológiával foglalkozó országos Munka-konferencián Hszi Csin-ping, a Kommunista Párt főtítkára kiemelte, hogy a Párt számára óriási jelentősége van az ideológiai munkának.

Hogy pontos fogalmunk legyen arról, mi jellemzi ideológiai téren a globális helyzetet, a dolgokat feltétlenül be kell helyezni a Kínában és a külföldön zajló folyamatok kontextusába. A nemzetközi viszonyok terében a politikai és gazdasági rendszer nagy átalakulásokon és kiigazításokon megy keresztül. A kulturális és ideológiai cserefolyamatok többszörösükre nőttek, a harc mind mélyebbé és bonyolultabbá válik, különösen amióta Kína feltörekvését a Nyugat úgy tekinti, mint ami veszélyezteti politikai rendszerének és értékrendjének modelljét. Ezért a Nyugat megsokszorozza benyomulási és megosztási kísérleteit, különböző módszereket alkalmaz, többek között felhasználja az Internetet.

Belső viszonyainkat illetően a mély társadalmi és gazdasági átalakulásokkal és a mind szélesebb külső nyitással sokféle probléma, feszültség jelentkezik és halmozódik fel. Mindez érinti a gondolkodásmódot és a közérkölcst. Eluralkodik a pénz kultusza, az őrjöngő hedonizmus, a végletekig vitt individualizmus. Nő a dekadencia és az elmaradottság. Aztán itt vannak azok, akik azzal játszadoznak, hogy helytelen nézőpontokat fabrikáljanak és terjesszenek: összekuszálják, megkérdőjelezzik, sőt tagadják alapvető értékeinket, a Párt és országunk történetét, a négy alapelvet (amelyek benne foglaltnak az Alkotmányban: a marxizmus-leninizmust és Mao Ce-tung gondolatát, a szocialista utat, a népi demokratikus diktatúrát és a Kommunista Párt vezető szerepét), valamint a reform és a nyitás politikáját. Összefoglalva, az ideológiai téren folytatandó harc nemcsak hosszú és bonyolult, hanem kemény és sürgető. Sohasem szabad gyengíteni a nyomást.

Nem hagyhatjuk, hogy a nyugati befektetésnek bennünket

Ideológiai téren meg kell szilárdítanunk a marxizmus vezető pozícióját, meg kell erősítenünk közös szellemi alapjainkat, amelyek lehetővé teszik a Pártnak és az egész népnek, hogy együtt haladjanak a harcban. Ha az ideológiai munkát nem folytatjuk kellő komolysággal, kitartással és energiával, ha nem törekszünk arra, hogy keményen, határozottan, rendszeresen folytassuk az ideológiai harcot, az elkerülhetetlenül komoly problémákhoz fog vezetni, és kijavíthatatlan történelmi tévedéseket követünk el. Hogy erről meggyőződhesünk, elég azon elgondolkodnunk, hogyan süllyedt el a Párt és az állam a Szovjetunióban, milyen felfordulást élt át Kelet-Európa, továbbá, hogy az utóbbi évek kaotikus változásai a közép-keleti és észak-afrikai országban milyen polgárháborúhoz vezettek.

Nem kell félnünk a démonoktól, nem szabad babonásnak lennünk – mernünk kell harcolni! Közben a nemzetközi közvélemény még mindig egy hatalmas Nyugatról és egy gyenge Kínáról beszél, s közben a nyugatiak roppant agresszíven lépnek fel, apró dolgokért becsmérlik, befektetik politikai rendszerünket, gazdasági eredményeinket, szociális helyzetünket, és arról beszélnek, hogy kultúránk hanyatlik. Mi mindezt nem fogadhatjuk el jó arcot vágva hozzá, nem számíthatunk másokra, hogy majd ők kiegyensúlyozzák a dolgokat. Ellenkezőleg, széles fronton és erélyesen kell megnyilvánulnunk, hogy felerősítsük a szóláshoz való jogunkat a nemzetközi porondon. Tekintettel arra, hogy Kínában ilyen bonyolult a helyzet ideológiai téren, a problémákat világos fejjel kell kezelnünk, és elmélyült munkát kell végeznünk, amikor helytelen politikai álláspontokkal, hibás gondolkodásmóddal vagy túlságosan homályos, zavaros ismeretekkel találjuk szemben magunkat.

Harc az Interneten

Az alapvető, elvi jellegű ideológiai vagy politikai kérdésekben feltétlenül növelnünk kell reagáló képességünket, és meg kell őriznünk a kezdeményezést a harcban. Különösen amikor egyesek agyondicsérik az állítólagos „egyetemes értékeket”, az „alkotmányos demokratikus rendszereket”, az „információ szabadságát”. Ezekkel az elméletekkel szemben – amelyeknek az a sötét szándéka, hogy támadást intézzenek a Párt vezetői és a szocialista rendszer ellen, hogy eltorzítsák országunk és a Párt történetét, hogy különböző híresztelésekkel incidenseket provokáljanak ki – feltétlenül meg kell akadályoznunk, hogy terjesztőik bármely csatornát, bármikor felhasználhassanak saját céljukra. Semmilyen mozgásteret nem szabad hagyni nekik.

Amit ellenőrizni kell, azt ellenőriznünk kell, és ami törvénytelen, azt a törvény betartásával büntetni kell.

Most az Interneten zajlik az ideológiai harc csatáinak a zöme. A nyugati Kína-ellenes erők hiába próbálják ezt a lehetőséget felhasználni Kína súlyának csökkentésére. Attól a képességünkötől, hogy ellenálljunk és győztesen kerüljünk ki ebből a csatából – közvetlenül ettől függ politikai hatalmunk és ideológiánk biztonsága. Jelenleg a Hálón folyó harcra csakis úgy kell tekintenünk, mint a legfontosabb és a legsürgősebb ideológiai csatánkra. Figyelmünket erre kell összpontosítanunk, ezen a területen soha nem engedhetünk a nyomásból, taktikánkat finomítanunk kell és kitartóan tevékenykednünk. Tény, hogy a társadalmi fejlődés stabilitását és a lakosság nyugalomát illetően Kínának alapvető érdeke, hogy az Internet közege kitisztuljon és zavarossága csökkenjen. *(Megjelent a Zsenmin Zsipao-ban, 2013. szeptember 10-én, közli a Le Monde csoportjához tartozó Courier international. Gyűjtötte és fordította: Sipos János.)*

DANIELLE BLEITRACH

A munkafeltételek valósága Kínában⁷

Kínában az 1978-ban megkezdett gazdasági reformok jelentős eredményei ellentmondások kialakulásával jártak együtt. A korábbi teljes foglalkoztatással szemben felütötte a fejét a munkanélküliség, a biztonságot és szociális védelmet nyújtó vállalatok helyett valódi magán-munkaerőpiac alakult ki. Fantasztikus munkaerőáramlás indult különösen a falusi exodus formájában, amit – mint szó lesz róla – a migránsokkal szembeni diszkriminációval próbáltak fékezni. Az alábbi rövid ismertetés során azonban szembe kell nézni azzal a képmutató nyugati beállítással, amely folyamatosan úgy járhatja le a kínai munkafeltételeket, hogy közben nem hajlandó figyelembe venni, hogy mindezért valójában ki viseli a történelmi és a közvetlen felelősséget.

Migráció és diszkrimináció

A vidéki migránsok a lakosság legkiszármányoltabb, legkeményebb munkákat végző rétegei, már amennyiben álláshoz jutnak egyáltalán. Különösen a képzetlenek, s ezen belül a fiatalok vannak kitéve a hatalmaskodásnak, kiszármányolásnak és a bántalmazásnak is. Ennek ellenére a magasabb jövedelem reményében folyamatosan nő a beáramlás a városokba.

⁷ A cikk lényegének rövid tartalmi ismertetése.

A népvándorláshoz kapcsolódó legfontosabb intézkedések között az adminisztratívák a legsúlyosabbak: a városi letelepedéshez engedélyt, megfelelő személyi igazolványt kell szerezni. Az áttelepülők hivatalosan csak ennek birtokában kaphatnak munkát, de az akadályok és a városi hatóságok ellenőrzései ellenére jelentős az illegális vándorlás is.

Az adminisztratív intézkedéseknek kettős a célja és a szerepe. Egyrészt fékezik a falusi exodust, másrészt „nem követelőző” munkaerőt biztosítanak a multinacionális vállalatoknak.

Sanghaj példája mutatja, hogyan működik a valóságban ez a rendszer helyi szinten. A Sanghaji Munkügyi és Szociális-védelmi Iroda listát hozott nyilvánosságra még 1995-ben azokról a gazdasági ágazatokról, ahol a migránsok munkát vállalhatnak: a nehéziparban, a textiliparban és az építőiparban. A migránsok valójában a helyi emberek által lenézett munkákat végzik, s e tekintetben a helyi munkanélküliekkel versenyeznek: a hajójavításban, a textiliparban, az építkezéseken, a szolgáltatásokban és az áruszállításban foglalkoztatják őket. *A tanulság az, hogy a tervgazdaságból a piacgazdaságba való átmenet a munkaerőpiac azonnali töredezettségével jár együtt, ahol egymás mellett él az egyenlőtlenség, a diszkrimináció és a nem kívánt kínaiak kiszorítása. Aki ezt a helyzetet nem ismeri el, semmit sem ért meg Kínából.*

A multinacionális társaságok és a kizsákmányolás

Kína eredményei, kitörése az elmaradottságból elválaszthatatlan a tervezéstől és a kollektív állami tulajdonságtól. Ennek ellenére *az ország a multinacionális vállalatok diktátuma alatt görnyedezik, és igyekszik védeni a dolgozók érdekeit.* Kína mint elmaradott ország a tőke- és technológiahány miatt kényszerült a külföldi tőke befogadására, kénytelen volt alávetni magát a feltételeinek. *Amikor Kína munkaerőpiacát fegyenclepleként jellemzik, akkor tudni kell, hogy ezt a fegyencleplet nagymértékben a külföldi vállalatok hozták létre.* Svájci elemzők felmérése is azt mutatja, hogy a multinacionális vállalatok általában nem tartják be az egyébként nem túl szigorú munkaszabályokat sem, szociális felelősséget nem vállalnak. A munkások többnyire 10-12 órát dolgoznak a hét hat, esetenként hét napján. 80-200 óra túlórárt teljesítenek, miközben a törvény csak 36 órát engedélyez. A munkavédelmi-egészségügyi munkavégzési feltételek is rosszak. A középvezetők hajcsárként viselkednek, a munkaintenzitás sok cégnél szinte kibírhatatlan.

Az utóbbi időben kissé javult a helyzet, például már kevesebb külföldi cég fizet a hivatalos minimálbérnél vagy az előírt túlóradíjnál kevesebbet. Egyre több vállalat kínai cégekkel végezteti gazdálkodásának, ügyvitelének ellenőrzését (az auditálást). A vizsgálat szerint például a Hewlett-Packard és az Apple jobb munkáltató, de az utóbbi például nem teszi átláthatóvá a helyi beszállítók körét. A Fujitsu-Siemens cégnél pedig nem törődnek a munkásokkal, egyetlen személy sem foglalkozik a „társadalmi felelősség” kérdésével. A vizsgálat kiszámította, hogy a személyi számítógépek árát csupán 30 dollárral kellene növelni ahhoz, hogy tisztességes bért és munkafeltételeket biztosítsanak az ezeket gyártó dolgozóknak.

Egy másik elemzés során 126 transznacionális céget vizsgáltak. Ezek közül 58 (54%) elutasította a szakszervezetek létrehozásáról szóló törvény végrehajtását. 37 vállalat a kínai szabványoknál is rosszabb minőségű árut adott el a helyi piacon. 20 cég súlyosan veszélyeztette a közvetlen környezetét, 33 a környező vizeket szennyezte.

Persze a kínai tulajdonú cégek sem hibátlanok, becslések szerint közülük 26 ezer szennyezi a vizeket illegálisan. *S a kínai cégek esetében is jellemző a rendkívül hosszú munkanap és munkavégzés, különösen a paraszti munkában, a bányászatban, a téglagyárakban, sőt a fizetés nélküli rabszolgamunka*

sem ismeretlen. Emellett a szakmunkásokban hiány mutatkozik, s ez is magyarázza, hogy bérük egy év alatt 18%-kal nőtt.

Változó helyzet

Tény, hogy a nyugatiak soha sem a külföldi vállalatokat, mindig a „rezsimet”, soha sem az elmaradottságot, hanem a „szocializmust” teszik felelőssé. Pedig például az alvállalkozók versenyeztetésével a multinacionálisok maguk szorítják le a béreket és a munkafeltételeket. A nyugati cégek nem a gazdasági fejlődés segítése érdekében érkeztek, hanem a maximális profitokért, azaz a költségek csökkentéséért.

A hatóságok egyre gyakrabban avatkoznak be a munkaerőpiaci folyamatokba. Sűrűsödnek a szakszervezetek alakításának jogáért indított és más célú tüntetések. 2005-ben 90 ezer olyan demonstráció volt az országban, amelyen 100-nál több ember vett részt. Az elégedetlenség ilyen megnyilvánulásai nyomán a hatóságok bátrabban lépnek fel még az állami intézmények korrupciója ellen is. További fontos oka a tüntetéseknek, hogy például a kínai export harmadát adó Guangrong tartományban újabban a munkásság, különösen a szakképzetlenek elnyomorodtak. (Ugyanakkor pl. az Adidas bejelentette, hogy a termelését Kínánál olcsóbb bérű indokínai és kelet-európai országokba helyezi át.)

A 2008-ban életbe lépett *Munka Törvénykönyv* kötelezővé tette a munkaszerződést, és a határozatlan idejű szerződést preferálja. Szabályozták, szigorították az elbocsátások rendjét. Elbocsátás esetén a vállalkozó nem alkalmazhat más szankciót. A szabályok megsértése esetén megbüntetik a munkaadókat. A szigorítások miatt az észak-amerikai és az európai kereskedelmi kamarák tiltakoztak, a „szocializmust” emlegették, persze ezúttal sem hozták szóba a saját kapitalizmusukat. Figyelembe véve Kína jelentős gazdasági és szociális eredményeit (az egy főre jutó jövedelem ötszörösére nőtt 1978 óta, legalább 400 millió ember emelkedett ki a mélyszegénységből), a nyugati arrogancia különösen sértő.

(Megjelent: <http://lepcf.fr/Quelques-realites-sur-les> 2013. május 13. Az ismertetést készítette: F. P.)

– o –

A Marx Károly Társaság közleményei

- *A Marx Károly Társaság Fórumán A marxista baloldal a magyarországi és az európai választások előtt (Első az ember!)* címmel *Vajnai Attila*, a Munkáspárt 2006 (Európai Baloldal) elnöke tartott vitaindítót 2013. október 18-án.
- A Marx Károly Társaság vezetősége mellett működő Konzultatív Munkacsoport tagja, *Harsányi Iván* történész döntő szerepet játszott *A korporativizmusról* című konferencia kezdeményezésében, megszervezésében és levezetésében. A tanácskozás témájának aktualitását a jelenlegi kormánynak a fasiszta történelmi múltban gyökerező korporativista törekvése adta (a pedagógus- és a rendvédelmi kamara létrehozása). Az *Eszmélet* folyóirat szerkesztősége és a *Magyar Antifasiszta Liga* neve alatt a Kossuth Klubban, 2013. október 26-án megrendezett konferencia szervezésében és lebonyolításában Társaságunk is szerepet vállalt. A konferencia előadásai a *Dialektika* következő, 2014/1-es számában jelennek meg.
- *Az SZKP XX. Kongresszusának átértékelése amerikai és orosz történészek művei alapján* címmel tartott könyvismertetést *Benedikt Svetlána* 2013. november 8-án. A volt szovjet és amerikai levéltári forrásokat feldolgozó, nem marxista amerikai történész műve is bizonyítja, hogy Hruscsov

hamis, illetve túlzó tényeket és adatokat tett közzé, elemzése történelmietlen volt, s ezzel súlyos zavart keltett a munkásmozgalomban.

- *Az MKT Fórumán, 2013. november 15-én, beszélgetést folytattunk Dr. Majtényi Lászlóval, az Eöt-vös Károly Közpolitikai Intézet elnökével, korábbi adatvédelmi biztossal az alkotmányosság helyzetéről és helyreállításának problémáiról; továbbá a jogérvényesítés lehetőségéről (ennek többirányú értelmezhetőségéről) közösség elleni izgatás esetén, különös tekintettel az Alaptörvényre és a Büntető Törvénykönyvre.*
- *Műhelybeszélgetést tartottunk Morva Tamás közgazdász, vezetőségi tagunk írásos anyaga és előadása alapján A tervezés és a piac az eljövendő szocializmus építésének időszakában témáról 2013. december 13-án. Korreferátumot Vigh László tartott. Morva Tamás cikkét a Dialektika 2014/1. számában tesszük közzé.*

FIGYELEM!

Új helyen könnyen elérhető a

MARXISTA ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR

www.marx.4u.hu

www.marx.2u.hu

A Marx Károly Társaság köszönet mond Salánki Lászlónak,
a könyvtár létrehozójának!

Dialektika

A Marx Károly Társaság időszakos lapja

Felelős kiadó: a Társaság elnöke

Tel: 06-20-3111943

Szerkeszti: a Szerkesztőbizottság

Nyilvántartási szám: 75/763/1997

Internet: dialektika.hu

Felelős szerkesztő: dr. Tenner György

OTP-számlaszám: 11711041-20859590